SAYI : 72 MAYIS 1968 2 LİRA

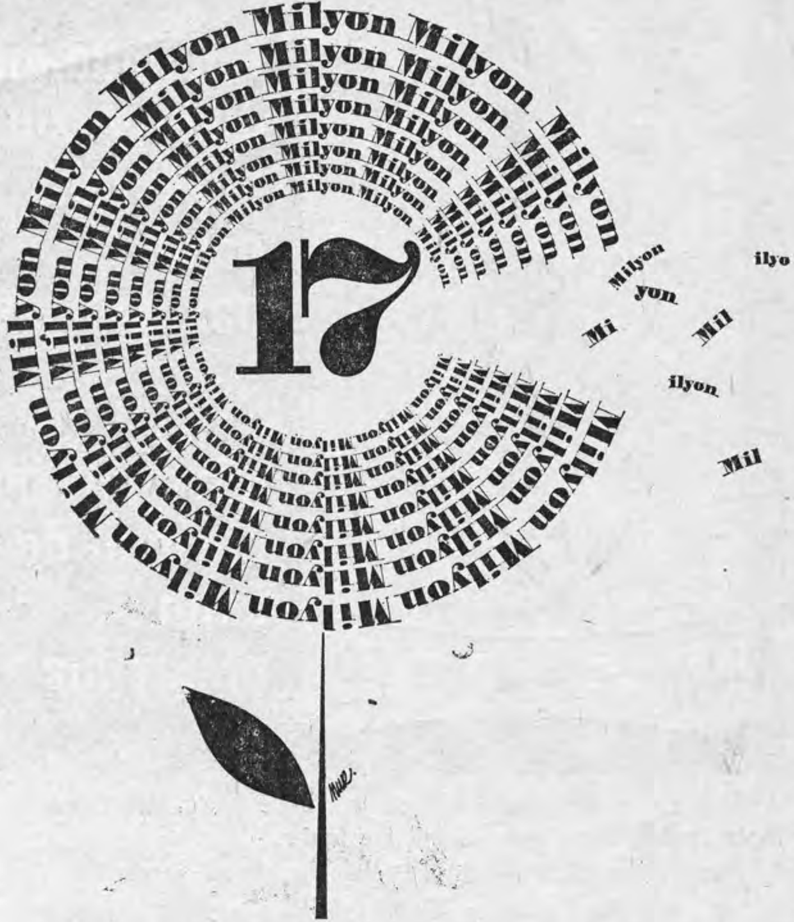
Barış Dünyası

AYLIK SİYASÎ FİKİR MECMUASI

Seçimler Millî İradeyi Tam Olarak Yansıtamamaktadır..

Büyük Bir Devrim Başlangıcı: Orta Sınıfı Güçlendirme Hareketi..

1968 YILINDA

MİLYONLARDAN BİR DEMET

T.C. ZİRAAT BANKASI

(Basın : 10115)

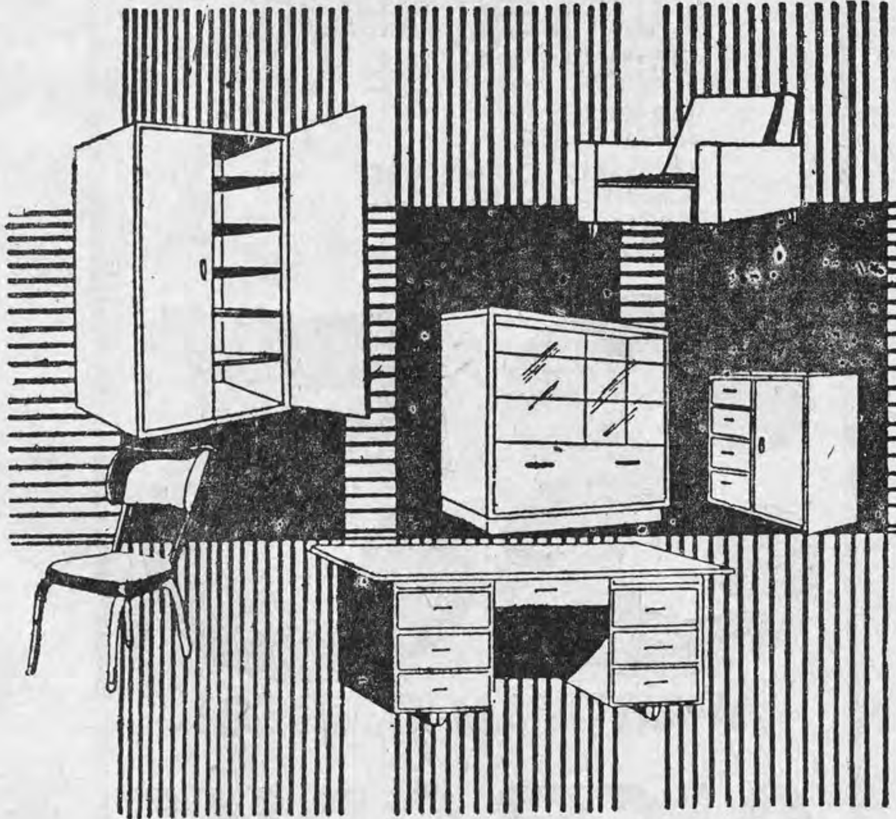

ÇELİK BÜRO MALZEMELERİ

ÇELİK HASTANE EŞYALARI

GAZINO, ÖTEL ve KAFETERYA MALZEMELERİ

BÜRO KUR

Adres : İSTİKLAL CADDESİ 347/1 Telgraf : BÜRO KUR — İSTANBUL
Telefon : 44 93 37 - 44 89 55

Barış DÜNYASI

AYLIK SİYASÎ
FİKİR MECMUASI

———o———

Sahibi ve Başyazarı
Ahmet Hamdi
B A Ş A R
Sorumlu Yazı İşleri
Müdürü
Günay ALOK
İdare Müdürü
Lütfi ÇULPAN
Dış Münasebetler Şefi
Raif BALCI
Ankara Temsilcisi
Niyazi ACUN
Basın Sitesi, E - 8
Ç a n k a y a
T E L : 12 48 91

———o———

İdare yeri : Cağaloğlu
Himayei Etfâl Sokak,
Aydoğmuş Han 18 - 19
Tel. : 22 08 91
47 25 38
Mektup adresi :
P.K. 478 - İstanbul

———o———

Abone : Yıllığı 24 TL.
Sayısı : 2 TL.

———o———

İlân : Tam sayfa :
600 TL. santimi 15 TL.

———o———

Basıldığı tarih :
30 Mart 1968

Basıldığı Yer :
YÖRÜK Matbaası

2 Mayıs 1968
Sayı: 72 — Cilt: 8

İÇİNDEKİLER

Sayfa:

Olaylar - Yorumlar

Atatürk Softaları Ve Din Softaları

Sayın Behçet Kemal Çağlar'ın bir mektubu ve sorduğu üç soruya cevabımız

GEÇEN sayımızda «Softalar» başlıklı bir küçük yazımız çıkmıştı. Ankara'da Atatürk Enstitüsünün açılış töreninde şair sayın Behçet Kemal Çağlar'ın «Bir Devlet Başkanı Mekke'yi Medine'yi ziyaret eder; bir Başbakan takke giyerek namaz kılarsa o memlekette Atatürkçülükten nasıl söz edilir?» demesine değinerek, yalnız din konusunda değil, Atatürkçülükte de softalık yapılabileceğini belirtmiştik.

Sayın Behcet Kemal Çağlar, bu yazı üzerine, bize bir mektup yolladı ve bazı sorular yöneltti. Böylelikle lâiklik ve softalık hakkındaki görüşlerimizi bir daha açıklama fırsatı verdiği için kendisine teşekkür ederiz.

Çağlar'ın mektubu şudur :

4/4/1968

Sayın Başar :

«Barış Dünyası'nın Nisan sayısında «Softalık» başlığını taşıyan bir küçük yazı okudum.

Şimdi ben size soruyorum:

«Türkiye Cumhuriyetinin bir Başbakanı namaz kılmak için takke giyerse bu, kıyafet kanununa aykırı düşer mi, düşmez mi?

«Dindarlık başka; dincilik, dini istismar başka şeyler değil midir?

«Bir Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanının, hacı olması için Devlet tahsisatiyle gittiği bir resmî ziyaretten faydalanmış olması; din esasına da lâyiklik görüşüne de tam uyar kanısında mısınız?

«Atatürk ilkelerine ve devrimlerine bağlanmak, sizce de mi softalık oldu?

«Sende mi yavrum Brütüs? Saygılarla.»

Behçet Kemal ÇAĞLAR

Birinci Soru :

«Türkiye Cumhuriyetinde bir başkanın namaz için takke giymesi kıyafet kanununa aykırı düşmez mi?»

Cevap verelim :

Türkiye Cumhuriyetinde Başbakan hakkında uygulanacak ayrı bir kanun olmadığına göre, soru şöyle olmalıydı :

«Namaz için camilerde takke giyilmesi kıyafet kanununa aykırı değil midir?» Bu soruya «Aykırı olmaması lâzımdır» şeklinde cevap veriyoruz. Eğer namaz kılanların mutlaka başlarını kapalı tutmalarını din emrediyorsa, bunun aksine kanun konamaz. Dinin böyle bir emri olmadığı anlaşıldığından şimdi birçok kimse başı açık namaz kılar; bazıları da başını ters çevrilmiş kasket ya da takke ve bere ile örter. Bununla beraber başı açık namazın makbul sayılmıyacağı hakkında özellikle bazı bölge halkında sarsılması güç bir inanç vardır. Netekim böyle bir inanç su içmekte de vardır. Başı açık adam su içerken eliyle olsun başını kapar. Dinde bunu zorlıyan bir hüküm olmasına lüzum yok: Herhangi bir âyet veya hadisten ilham alarak bu inanca saplananlar suyu ayakta ve başı açık içemezler. Ne namazda takke giyenleri, ne de su içerken başını örtenleri cezalandıracak bir kanun düşünülemez. Bu böyle olunca her müslüman vatandaş gibi Başbakanın da namaz kılmakta ve namaz kılarken başını açık tutmakta ya da takke giymekte tamamen serbest olması gerekir.

Sayın Çağlar bize şunu sorabilir :

«Din emrediyor diye, namaz kılarken takke giyilebilir ve bunu önleyici kanun konamazsa, o zaman dinin emrine uymayan hiç bir kanun çıkarılamaması, kanunların Şeriata uygun düşmesi lâzım gelmez mi?»

İşte bizce Atatürk softalarımızla din softalarımız arasında kendiliğinden kurulmuş olan fikir birliği bu temel görüşe dayanıyor. Her iki softa da bu soruya: «Evet!» cevabını veriyor. Atatürkçülere göre, «namaz kılarken dinin emrettiği kıyafete bürünmeyi yasaklıyacak hiçbir kanun konamaz» diyen adam gericidir, şeriatcıdır. Çünkü bu adam yalnız kıyafet devrimine değil, aynı zamanda bütün devrimlere karşıdır. Medenî kanunun birçok hükümleri dine aykırıdır; Büyük Millet Meclisinin ve Hükûmetin fetva almadan karar vermeleri de dine aykırıdır. Namazda takke giyme ile başlıyan irtica, yarın bütün bunları ister ve zorla almaya çalışır.

Din softaları da ters taraftan aynı düşünceyi paylaşırlar :

«Hele bakın Atatürkçülere!.. Din emrettiği halde takke giydirmiyorlar. Onların bütün devrimleri, yaptıkları dine aykırıdır. Ya dinden ya da onlardan yana olacaksınız» diye halkı Atatürk'e ve devrimlerine karşı ayaklanmaya teşvik ederler.

BİZDE Atatürkçü ve dinci bütün softaların benimsediği bu görüş, ne Atatürk'cülerin Atatürk'ü ne de dincilerin islâmlığı kavramamış ve onları felsefelerine tamamen aykırı tanımış olmalarından doğmaktadır. Çünkü Atatürkçülüğün temel felsefesi yüzde yüz doğmatizma karşı olmaktır. Toplum hayatı doğmalarla, konmuş peşin hükümlerle değil, zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre aklın, ilmin ve meşveretin icaplarına göre idare edilir. İslâmlık da aynı şeyi söyler. İslâmlığın doğuşta en ileri dünya dini olması ve birkaç sene içinde dünyanın dört bucağına yayılması bundandır. Sonraları din, kendi temel felsefesini yıkarak doğmatik olmuş; istibdadın ve gericiliğin vasıtası haline girmiştir. İslâmlıkta din emretmişse başı açık namaz kılınamaz; ama emretmiş dahi olsa muamelâtta, yani toplumun idaresinde ve fertlerin hür iradelerine bağlı hareket ve tavırlarında zamanın ihtiyaçlarına uygun olan ne ise o yapılır. Doğmatik olmamak yalnız muamelâtta değil, ibadette bile vardır. Beş vakit namaz bugünkü hayata uymuyorsa namaz kılmıyanlar müslümanlıktan çıkmazlar. Böyle düşünülünce islâmlığın büyük ahlâkî prensipleri ve hedefleri yanı sıra, her sahada doğmatizme karşı gelmiş büyük ve en mütekâmil bir din olduğunu anlamak ve kavramak güç olmaz. Atatürk'ün hiçbir devrimi islâmlığa aykırı değildir. Bunu aykırı hale koyanlar, namazda takke giymeği, cenaze törenlerinde elini açıp dua etmeyi, Allahın adını ağzına almayı Atatürkçülüğe ve lâikliğe aykırı gösterip dinine bağlı Türk halkını devrimlerden ve Atatürk'ten soğutmaya çalışan Atatürkçü softalarımızdır.

En içten duygularla Atatürk'e bağlılığını yakın olarak bildiğimiz değerli şairimiz Behçet Kemal Çağlar'ı bu softalar arasında görmek istemiyoruz.

İkinci Soru :

«Dindarlık başka; dincilik, dini istismar başka şeyler değil midir?»

BU soruya biz de hemen «evet, başka şeyler» deriz. Bu ayırımın politikada, şahsî hayatımızda mutlaka yapılmasına, bunun için hem dinin ve hem de Atatürk devrimlerinin ruh ve felsefesinden yararlanarak hatta yeni kanunlar konarak uygulanmasına mutlak bir lüzum olduğuna da inanıyoruz.

İslâmın doğuşunda, alenen ibadet yoktur. İbadet de kabahat de gizli olmalıdır. Peygamberimiz uzun zaman ibadet için Cami yapılması fikrine karşı geldi. Peygamberimiz, ilâhi sezişleri arasında, bir yandan camiin kilise gibi cemiyete tahakküm edecek din sınıfının müessesesi olacağından, öte yandan da dincilere ve din istismarcılarına vasıta haline geleceğinden endişe duyuyordu. İslâm olan, her yerde ibadet edebilir; gerçekten Allah'a kulluğu isbat için bu, gizli yapılmalıdır. Oysa ki, sonraları herkesin gözü önünde ibadet yaparak, dinci gözükerek halkı ezmek, soymak ve menfaatlerini din perdesi altında gizlemek isteyenler bu yoldan yararlandılar. Camilere gidip beş vakit namaz kılanların, birkaç kere Hacca gidenlerin hepsi müslüman oldukları, Allah'a inandıkları

için mi yaparlar bu işi? Konuyu derinliğine değmeye sütunlarımız müsait değil. Sonuç olarak şunu söyliyeyim ki, eğer bugün halkı iliklerine kadar soyanlar, politika yapanlar ibadeti çıkarlarına vasıta kılmaya girişiyorlarsa bunu önliyecek, ya da davranışlarını etkisiz hale koyacak kanunlar konmalıdır.

Üçüncü Soru :

«Bir Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanının hacı olmak için devlet tahsisatile gittiği bir resmî ziyaretten faydalanması lâikliğe aykırı değil midir?»

SAYIN Devlet Başkanımız Sunay, Suudî Arabistan'a yaptığı seyahat sırasında Mekke ve Medine'yi de ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, hacı olmak için yapılmamıştır. Çünkü dinin kurallarına göre, hacı olmak için önce bu maksatla niyet edilmesi ve kendi parasiyle hacca gidilmesi; sonra da haccın zamanında ve usullerine göre yapılması lâzımdır. Sayın Sunay Suudî Arabistan'a Haç niyetiyle gitmemiştir. Dost bir memlekete resmî bir ziyaret yapmıştır, ve bu sırada Mukaddes yerler de gezilip görülmüştür. Devlet Başkanımız, bu resmî seyahati sırasındaki programda Mekke ve Medine ziyaretlerini kabul etmemeli miydi? Sayın Sunay hacı olmuş değildir.

İçli ve değerli şairimize verdiğimiz bu cevabın kendisini tatmin etmiş olacağını, Atatürk Enstitüsünün açılışı dolayısiyle heyecana kapılarak söyledikleri sözlerin yakışıksız düştüğünü anlıyacağını umarız.

——«O»——

Seçimler Millî İradeyi Yansıtamamaktadır

2 HAZİRANDA Yurdun her tarafında mahallî seçimler (İl Genel Meclisleri, Belediye Meclisleri Seçimleri) ve aynı günde kısmî senatör seçimlerile Milletvekili ara seçimleri yapılacaktır.

Şüphesiz bu seçimlerde iktidar değişikliği yoktur. Mahallî seçimlerden alınacak sonuçlarla halkın iktidara karşı tutumu ve eğilimi de anlaşılamaz. Çünkü bu seçimler daha çok mahallî şartlara ve adayların şahıslarına bağlıdır. Fakat Senatör ve Milletvekilleri seçilmesi bu eğilimi tesbite yarıyabilir. Bu bakımdan alınacak sonuçların özel bir önemi vardır. Ancak seçimlerin asıl taşıdığı önem, yarının iktidarına kendisini rakipsiz aday sanan ve gösteren CHP nin alacağı sonuçlardadır. Bu, önümüzdeki yıl yapılacak genel seçimlerde bu partinin başarı derecesi için şimdiden kamu oyunu yargıya götürebilir. Bu suretle 1969 seçimlerinde ana muhalefet partisi durumunu muhafaza edip edemiyeceği de anlaşılmış olacaktır.

Henüz bir iktidar değişikliğinin söz konusu olmıyacağı 1969 seçimlerinde CHP Ana Muhalefet Partisi olamazsa yerine kim geçer? Bu konuda politika çevreleri şimdiden tahminler yürütmeye başlamıştır. CHP nin en kuvvetli ihtimalle yerini alacağı düşünülen parti, ondan kopan yani CHP kadrosu içinde hayat bulan Güven Partisidir. 2 Haziran seçimleri, bu parti için bir kuvvet denemesine fırsat vermiş olacaktır. Ortanın Solunda kendine yeni bir yer ayırdıktan sonra CHP, eğer bu seçimlerde kayıba uğrarsa, bundan eksilecek oyların daha sol uçta olan TİP e akması akla uymaz. Eğer sonuç böyle olursa o zaman, CHP nin Ortanın Solu politikasına sol eğilimli seçmenlerin güvenmediği mânası çıkar. Daha çok ihtimal bu oyların Güven Partisine kaymasıdır. Durum böyle olursa, sözü edilen partinin 1969 genel seçimlerinde ana muhalefet partisi yerini alması ümidi kuvvetlenmiş olur. TİP in henüz ve belki de hayli uzun seneler böyle bir şansı olabileceğini ummuyoruz.

FAKAT seçim sonuçları ne olursa oltiler ve seçim sisteminin millî iratiler ve seçim sisteminin Millî iradeyi gereği gibi yansıtamamakta olmasıdır.

Bu sistem, biri beslendiği temel fikir, ikincisi de uygulama bakımından sakattır.

Temel fikir, partilere dayanır. Türkiye'de vatandaşın parti adaylarından başkalarını seçme hakkı fiilen yoktur. Oysa ki, bizde partiler milleti temsil etmemektedir. Seçimlerde oy kullanan vatandaşlardan belki onda biri partilidir. Onda

dokuzu tarafsızdır. Ama bu tarafsızlar müşterek oy puslaları içinde bir partiyi seçmek durumundadırlar. Bu listelerde hiçbir değişiklik yapamazlar. Aday listelerini hazırlıyanlar da partilerin teşkilâtıdır. Bir ön seçim vardır ve böylelikle adaylar tesbit edilmiştir. Sistemin en sakat tarafı budur ve Türk seçmenin iradesi, partilerden birini seçmek şeklinde tecelli ettiğinden gerçekte seçimler millî iradeyi temsil etmemektedir.

Seçimlerin yapılma şekline gelince, bu konuda vatandaşın en tabii hakkı ve en kutsal ödevi olan seçimlere katılmasını çok defa önliyecek niteliktedir; üstelik bu şekil devlete hayli ağır külfetler yükliyerek seçimleri bir bâr haline koymuş bulunmaktadır.

Formalite haddinden fazla karışıktır. Mahallelerde seçmen listeleri hazırlanır; eskiden muhtarların tertiplediği bu listeleri şimdi Seçim Kurulları yapmaktadır. Listeler asılır. Yanlışlıklar varsa itiraz edilecektir. Eskiden muhtarlar bu işlere bakarlardı. Şimdi Seçim Kurullarına baş vurulacaktır. İtirazını tevsik edecek belgeler toplanması, dilekçe verilmesi, ya da müracaatların zabıtlara geçerek tevsik edilmesi gibi sayısız formaliteler vardır. Sonra Türk vatandaşı olarak seçmen olma hakkınız olduğu halde, hangi Sandıkta adınız yazılıysa orada oy verebilirsiniz. Seçim günü işiniz veya mazeretiniz dolayısile bulunamazsanız başka bir yerde oyunuzu kullanamazsınız. Bu yüzden belki yüzbinlerce vatandaş kutsal vazifeyi yapamamaktadır. Almanya'da iki üçyüz bin işçimiz de seçim hakkından mahrumdurlar.

Bu kadar karışık usulleri koyup uygulamaya ne lüzum var? Vatandaş olduğunu ve seçmen olma hakkını kazandığına dair usulüne uygun bir belge taşıyan herkes bulunduğu ve dilediği yerde oyunu vermemeli mi? «Veremez» diyorlar; çünkü böy-

le olursa sahte belgeler elde ederek bir insan birkaç yerden oy verirmiş Halka asla güvenmiyen, onu daima hiyle ve huda peşinde kabul eden Kapıkulu zihniyetini aramızdan silip atmadıkça, bu Allahın belâsı bürokrasiden kurtulamıyacağız demektir. Vatandaş bu hiyleyi yapmaz; yapan olursa ağır ceza görür. Devletin, vehim yüzünden vatandaşı oy hakkından yoksun bırakmak yetkisine malik olmaması lâzımgelir.

Yüksek Seçim Kurulunun Radyolarda 2 Haziran seçimleri dolayısiyle yayınlanan emirlerini dinliyenler, hiç şüphesiz, bizim gibi derin hayret ve üzüntü içinde kalmışlardır. Seçmenin listede adı yoksa yapacağı en iyi şey, seçimlere katılmamaktır. Yoksa başı dertten kurtulmaz.

Neye geniş teşkilâtlı, o ölçüde masraflı bir Yüksek Seçim Kurulu, binlerce kişinin boşuna çalıştığı bürolar kurulur da, sistemin uygulanması bukadar karışık, külfetli hale konur diye sorabilirsiniz. Galiba buna verilebilecek en kestirme cevap, bu işler böyle olmazsa, bukadar adam çalıştırılamaz, iş bulamazdan ibaret kalacaktır.

Başbakan'ın « Huzur, Fikir Hürriyeti ve aşırı ceryanlar „ hakkındaki görüşü

SAYIN Başbakan Demirel, 23 Mart günü Ankara'da düzenlediği 9 uncu basın toplantısında huzur, fikir hürriyeti ve aşırı ceryanlar konusunu ele almış, ve cesaretli bir konuşma yaparak önemli bir çelişmeye değinmiştir. Başbakan diyor ki :

«Medenî Türk toplumu içinde büyük vatandaş kitlelerinin muhtaç olduğu huzur ve sükûnu alışageldikleri, haksız isnat ve kışkırtmalarla bozmak isteyenlerin demokratik rejimin nimetlerini istismar ederek bu rejimi soysuzlaştırma yolundaki gayrelterini esefle karşıladığımızı ifade etmeliyim.

İçinde bulunduğumuz dünyada ideolojik cereyanların kutuplaşması bir gerçektir. Çeşitli memleketlerde de âdeta bir moda gibi yayılan bazı ideolojik hareketlerin bizde yadırganacak derecede aşırı ölçülere çıkarılması yeni Anayasa'mızın geniş demokrasi ve insan hakları anlayışı içinde her türlü fikir, yazı ve toplantı hürriyetlerinin taşkınlık hududuna kadar götürülebilmesi imkânlarına dayanmaktadır. Aslında fikir ve ifade hürriyetinin ve tenkid serbestisinin insanlık için zengin bir terakki kaynağı teşkil eden genişliği, her türlü ideolojinin bizzat bu hürriyet ve serbestiyi tehlikeye düşürücü aşırılığına kadar gitmemek lâzım gelir.

Diğer taraftan birbirine zıt düşünce sahiplerinin, fikir mücadelelerini şiddete çevirmeleri, inançları arasındaki farkları bir nevi çatışmaya götürmeleri memleketin muhtaç olduğu huzur ve sükûnu tehdit edebilecek bir istikamet alamayacaktır. Bu gibi hallerin suç olarak emniyet kuvvetleri ve adalet cihazı önünde lâyık olduğu kanunî muameleyi görmesi tabiîdir.

Burada iki yanlış anlayışa işaret etmek mecburiyetini hisisediyorum.

Bunlardan biri değişik ideolojilerin ifadesini ve birbirine zıt fikirlerin çarpışmasını boş bırakmayı demokrasi icabı sayarak, bu husustaki kanun disiplinin gevşetmeye taraftar olan aşırı müsamahalı görüştür. Diğeri ise, aşırı ideolojilerin mücadelesini önleme mevzuunda demokratik Anayasamızın hürriyet düzeni ile bağdaşamıyacak ve mâkul fikir farklarının serbestçe ifadesini büsbütün imkânsız kılacak bir baskı ve şiddet rejimine gidilmesidir. Müsamahanın bizi götüreceği anarşi içinde temel hak ve temel hürriyetlere dayanan bir Anayasa rejiminde ideolojik cereyanların ifratlarını önleyici tedbir ve müeyyidelerin de elbette bir ölçüsü olmak lâzım gelir. Bu ölçü kanunlarımızda ifadesini bulmuştur. Kanunlarımız, teokratik devlet fikrine yönelmiş cereyanları ve sınıf diktatörlüğüne götürecek açık veya maskeli ideolojileri yasaklamaktadır. Kanunlardaki bu yasakları tatbik ve suçluları teçziye etmek bağımsız mahkemelere düşen bir görevdir.»

Demirel, rejimi soysuzlaştırma gayretlerini esefle karşılarken bir olanağa da i-

şaret koymaktadır: Bazı ideolojik hareketlerin bizde yadırganacak derecede aşırı ölçülere çıkarılması, Anayasamızın geniş demokrasi anlayışından destek bulmaktadır. Bu aşırılığın devamı, Anayasa rejimini tehlikeye sokar; ve kurulmasına çalışılan huzuru bozar. Bu durum karşısında sayın Başbakan konuyu şöyle ortaya atmaktadır: Değişik ideolojilerin ifadesini ve birbirine zıt fikirlerin boş bırakılması demokrasi icabı ise, bunları önlemek de Anayasamız'ın hürriyet düzeniyle nasıl bağdaşabilir? Yâni sorun demokratik rejimin kabul veya reddidir. Demokrasi yolunda isek bunlara katlanacağız. Hürriyetler, aşırı ölçülere çıkarılmış ideolojik savaşı da etkisiz hale sokmaya yarar.

SAYIN Başbakan'ın demokrasi ve hürriyet anlayışını saygı ve takdir duygularıyla karşılamamak imkânı yoktur. Hürriyetleri, hürriyeti korumak bahanesiyle dahi ortadan kaldırmak, toplumlar için felâket olmaktadır. Çünkü hürriyet, özellikle fikir hürriyeti toplumda ilerlemeye yönelmiş hareketlerin en başta gelen yürütücü gücüdür. Fikir yaşanan huzursuzluğun çocuğudur. Toplumun huzursuzlukları ifade edilmeli ki, daha iyi bir düzene kavuşma imkânı doğsun.

Bu böyle olmakla beraber, henüz hürriyet düzeyine tam olarak oturmamış memleketlerde, fikir ve hareket hürriyetlerinin birbirinden kesin çizgilerle ayrılması, ve Anayasa başta olduğu halde kanunlarda bu ayrıma uygun hükümlerin konmuş olması lâzımdır. Fikir ve düşünce hürriyetinin korunmasına karşılık, hareket hürriyetlerinin sınırlanmış olması gerekir. Oysaki bizim bugünkü durumumuz bunun tam tersini gösteriyor. Ceza Kanunundaki 141 ve 142 nci maddelere göre sol fikirlerin beyanı ve savunulamsı şiddetle yasak edildiği halde, halkı ayaklandıracak sokak gösterilerine kadar her türlü fiil ve hareketler cezasız bırakılmıştır. Bu memlekette fikirden hiç korkmamak,

fakat kütle hareketlerinden son derece çekinmek lâzımdır. 6/7 Eylûl hâdiselerinde Beyoğlu'ndaki bütün dükkânları, her türlü lüks eşyayı tahrip eden kütle hareketinin doğuş nedenleri arasında, Marks'ın, Lenin'in fikirlerinin en ufak bir etkisi olmamıştır. Fikir etkisi altına henüz girmemiş, sosyal taazzuvlarını tamamlayamamış, ne toplum ve ne de sınıf şuuru tam olarak teşekkül etmemiş milletlerde, kütleyi harekete getiren başka etkenler vardır; ve bunları disiplin altına sokmak ve etgenlik derecelerini azaltmak için ele alınması gereken tedbirler vardır.

GELENEKSEL sosyal bünyelerini, temelden başlayarak üst katlara doğru tarihî tekâmül aşmalarını birbir atlayarak değiştirememiş geri memleketlerde, Anayasalarla hareket hürriyetlerinin korunması, kütleyi kurulu nizama karşı ayaklanmaya teşvik eden bir faktör olur. Sola olduğundan fazla sağa doğru akımlar güç kazanır. Daha tehlikesi birbirine can düşmanı olarak bu iki akım, kurulu düzeni yıkmak için birleşebilir. Mutlak hürriyet taraflılığı ettiğimiz süre birgün sosyalistlerle şeriatçıların aynı bayrak altında toplanmaları, aynı şeyleri söyleyip istemeleri imkânsız değildir.

Sayın Başbakan, yaptığı son basın toplantısında Anayasadan kuvvet alan aşırı hareketler karşısında Hükûmetin kanun çerçevesi içinde tarafsız kalacağını söylerken, durumun tehlikesini de belirtmekten geri kalmamıştır. Komünistler ve şeriatçılarla mücadele için, bu ortam içinde, birtakım karşı hareketlere girişmek, hareketleri birbirleriyle tasfiyeye çalışmak yersiz ve yararsızdır. Konunun kolay çözülür nitelikte olmadığı herkesçe bilinmektedir. Kanunlarla fikir hürriyetlerini kayıtsız şartsız korumaya karşılık, hareket hürriyetini kısmak, söylendiği kadar çözümü basit bir dâva değildir. Anayasa Hukukçularımızla birlikte Sosyoloklarımıza ve düşünürlerimize düşen vazife, bu kompleks dâvayı politikacının ele almasından ve kendi aklına göre bir çözüme bağlamasından önce, realitelerimizi ve dünya realitesini ilim ve tarih ışığı altında gözönüne alarak, hem hürriyetleri ve hem de huzur ve nizamı korumanın yollarını araştırmaktır.

İktisadî Devlet teşekkülleri Semineri Münasebetiyle

GEÇEN Mart ayı içinde, Ankara'da, Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti tarafından İktisadî Devlet Teşekkülleri̇le ilgili bir seminer tertiplenmişti.

Bu seminere katılan konuşmacıların gazetelere intikal eden beyanları herhangi bir yenilik getirmiş veya bilinmeyen karanlık bir tarafı aydınlığa çıkarmış değildir. Bununla beraber bütün bu konuşmalar bir rapor halinde hükûmete sunulacakmış. İktisadî Devlet Teşekkülleri, kuruluşundan, yâni nerede ise otuz beş senelik geçmişinden beri hakkında bir o kadar rapor yazılmış, organizasyonlar, reorganizasyonlar yapılmış, kanunlar tâdil edilmiş, yeni ahkâmlar getirilmiş, fakat neticede eski tas eski hamam olmaktan uzaklaştırılamamıştır. Bu teşekküllerin muhtelif kademelerinde bir ömür çürütenler bilirler ki, her sene yeni hamleler yapılır, hükûmet değişir, vekil değişir, yeniden toplantılar, faaliyetler programlar, intikal kadroları, normalizasyon, standardizasyon, icabında yabancı uzmanlar getirtilir, biraz zaman geçtikten sonra her şey eski haline döner ve bütün bu canlılıklar bir sabun köpüğü gibi tekrar söner. Yeni bir kabine veya Bakan iş başına gelince yine hummalı faaliyetler başlar, ümitler kamçılanır. O da evvelkiler gibi bir müddet sonra tabiî mecrasına avdet eyler. Bu zavallı Teşekküllerin basiretli bir tüccar gibi çalışmaları için nice yüksek kararlar alınmıştır. Bu uğurda çıkarılan müteaddit kanunlara rağmen hiç bir vakit arzu edilen çalışma imkânlarını elde edememişlerdir.

Seminere katılan bazı devletleştirmeci ve sosyalist tanınan konuşmacılar da, bu fırsatı kaçırmayarak, kendi açılarından, İktisadî Devlet Teşekküllerinin çok iyi çalıştıklarını beyan ile Avrupadan ve şuradan buradan örnekler verme gayretini göstermekten geri kalmamışlar; esas ya-

raya bir iki kişi dokunabilmiştir ki o da zaten çoktan bilinen bir teşhistir. Bu teşekküllerin en verimli devresi, eleman sıkıntısı olmasına ve bu gibi işlerdeki bütün acemiliklere ve malî sıkıntı ve kifâyetsizliklere rağmen ancak aziz Atatürk'ün zamanına rastlar. Aziz Önderin aramızdan ayrılmasiyle, her şeyde olduğu gibi İktisadî Devlet Teşekküllerinin durumu da gittikçe bozulmağa yüz tutmuş ve politika mikrobunun aşılanması ile bu varlıklar birer politik avanta haline sokulmuştur. Bütün bir varlığı kemiren, normal ve basiretli bir tüccar gibi çalışmasını engelleyen, bünyeye aşılanmış olan bu adı geçen mikroptur. Bunun da yirmi beş senedir teşhis edilmiş bulunmasına rağmen, Kanser gibi, şifa verici bir ilâcı bugüne kadar bulunamamıştır. 1946 dan itibaren, soysuzlaştırılan demokrasi ile beraber, daha müzmin hâl alan hastalık bugün had safhasına varmış olup teşekküllerin kuruluşlarındaki zamana nazaran daha da çok teknik eleman sıkıntısı içinde bulunması sonucuna erişilmiştir. Bu teşekküllerin senelerdenberi dış memleketlerde, şurada, burada yetiştirdikleri ve milyonlarca liraya mal olan yüzlerce teknik elemanlardan bir çoğunun aslı esası olmayan siyasî ihbarlar ve şahsî kaprisler yüzünden en ufak bir tetkike tâbi tutulmadan ve gözünün yaşına bakılmadan uzaklaştırıldıkları tamamen bir gerçektir. Daîma huzursuzluk içinde çalışan, bugünden yarınına emin olamayan bu teknik elemanların piyasaya atılmaları sebebini yalnız bol para cazibesine kapıldıklarına atfetmek fazla insafsızlık olur. Bu doğru olmuş olsa idi, ailevî, şu veya bu sebepten piyasaya atılamayan bir çok elemana müşavirlik kızaklarında aylak aylak gün geçirtilmez ve Başbakanlık Yüksek Murakabe Heyeti gibi passif yerler müsteşar, umum müdür ve sair eskilerile doldurulmazdı. Netice itibarile, neresinden bakılsa politika mikrobu bünyeyi ahtapot gibi sarmış bir durumdadır.

İktisadî Devlet Teşekküllerine ne şekil verilirse verilsin, bunların birer devlet malı olmaları hasebile, hükûmetin ekonomik politikasının tatbikatı bakımından bir makama bağlanmaları zarureti vardır. Hâl böyle olunca da, mevcut arızalar bertaraf edilemiyecek ve bunun için de ne Batı memleketlerindeki devlet teşekküllerinin işleyiş tarzları, ne Holding, ne de muhtariyet bu müesseselerin iyi işletilmesine ve sevki idaresine yararlı olamıyacaktır. Hele umum müdürlerin bağlı bulundukları Bakanların sekreterleri gibi çalıştırıldıkları, değil küçük bir memur, bir odacıyı dahi Bakanın müsaadesi olmadan tâyin edemedikleri bugünkü durumda bu teşekküllerden daha verimli bir çalışma beklemek faydasızdır. Bakanların da bu bulunmaz arpalıklardan istifadeden vaz geçemiyeceklerine göre geriye kalan yegâne çıkar yol :

Tarihî vazifesini dolduran bu teşekküllerin artık halka intikal ettirilmesidir. Bu teşekküller ancak bu suretle memleket ekonomisine yararlı bir duruma gelebilirler. Devlet de bunlardan elde edeceği paraları özel kişilerin yapamıyacağı işlere yatırır ve dondurulmuş sermaye de harekete geçirilmiş olur.

Tarık İsmet ERDEM

«O»

Vatandaşı seçimden soğutmak mı istiyoruz?

Seçmen listeleri askıya çıktı. Yüksek Seçim Kurulu'nun hergün radyoda tekrarlanan bildirisi var. Buna göre listede adınız yoksa gidip yazdıramıyorsunuz. Meselâ, bulunduğunuz mahallede üç ay oturduğunuza dair muhtardan ilmühaber alamazsanız, eski bulunduğunuz mahalle muhtarından bir vesika alacaksınız; sonra Seçim Kurulu'na başvurup listede olup olmadığınızın yazılı tevsikini istiyeceksiniz. Aldığınız bu vesikaları bir dilekçeye bağlıyarak Seçim Kurulu'na vereceksiniz. Muamelenin peşinde koşmaya vaktiniz ve takatınız varsa, sonunda adınızı listeye yazdıracaksınız.

Neden bukadar külfet, neden bukadar muamele?

Vatandaşın en tabii hakkı ve vazifesi olan seçimden soğutmak mı istiyoruz yoksa?

Büyük Bir Bünye İnkılâbı

Orta Sınıf Güçleniyor

Ahmet Hamdi BAŞAR

BİZ, Türkiye gibi yeni kalkınmıya başlıyan geri kalmış memleketlerde, tarımın ve geleneksel küçük sanayinin ihmâl edilerek, büyük ölçüde sanayileşmeye girişmenin çeşitli bakımlardan tehlikeli olduğu inancındayız. Bu görüşümüzü geçen sayımızda çıkan İdeoloji yazımızda özetledik. Orta sınıfları olmadığı ve alt yapıları kurulmamış olduğu için, sanayileşmelerini hızlandırmaları ölçüsünde bu memleketlerin ekonomik güçsüzlükleri artar; sosyal dâva, eşitsizlik, gelirler arasındaki denge bozukluğu gün geçtikçe şiddetlenir, ve ihracatları durur veya geriler; kendi yiyeceklerini bile topraklarından çıkaramıyan, dış memleketlerden gıda maddeleri ithâl eden acıklı durumları sürer gider. Böyle bir ortamda ise varılacak sonuç, komünizm olabilir. Bu memleketler vakıa büyük fabrikalar açarlar; önceleri dışardan getirttikleri mamûl maddelerden çoğunu artık kendileri yaparlar, hattâ yaptıkları endüstri mallarından bir kısmını ihraç da ederler. Fakat buhrandan ve komünizm çukuruna düşmekten kurtulamazlar. Bu memleketler «Sanayileştik; artık tarım memleketi olmaktan çıktık, köylü değil şehirliyiz» gibi övünmeler içindedirler. Ne bugünü ne de yarını göremiyen bir aydın azınlığı, batılaşmanın sanayileşme ve bunun da fabrika açma anlamına geldiği hakkındaki çok yanlış bilgi ve batıl inanışların etkisi altında kalmıştır. Bu bakımdan hakikati görmeleri ve doğru yola yönelmeleri hayli güçtür.

Geri memleketlerin büyük fabrika kurmaları, sanayileşmeyi millî hedef olarak almaları kapıldıkları en büyük fobidir. Bu hastalığın neden olduğunu da geçen yazımızda anlattık: Fabrika kurmak kolay, göz kamaştırıcı, hemen randıman verici, öğünülecek bir şeydir. İş başında olanlara mucize yaratma duygusunu aşılar, ve onların mucize yaratma gücüne sahip oldukları inancını halka yayar. Eğer bu memleketler, karma ekonomi rejimiyle sanayileşmeye girişmişlerse, ozaman, devletin bilerek bilmiyerek hazırladığı fırsatlardan zekâları ve teşebbüs güçleri sayesin-

de yararlanan çok azınlıkta birtakım insanlar da bu mucize yaratmıya katılırlar; Karma ekonomi -tarihte görülen ve sonra geçici oldukları ve bir zaman ölçüsünde değer taşıdıkları anlaşılan rejimlerin hepsinde olduğu gibi- ebedî, temelli bir rejim olarak baş tacı edilir. Oysa ki bu memleketler, on milyonluk, yüz milyonluk yatırımları gerektiren büyük sanayie yönelmiş, kalkınma plânlarını ve politikalarını bu yöne göre düzenlemiş ve geleneksel tarımla küçük sanayii kendi oluruna bırakmışlarsa, kısa zaman sonra asla yenemiyecekleri ekonomik ve aynı zamanda sosyal bir buhrana düşmekten hiçbir suretle kurtulamazlar. Böyle endüstrileşme nekadar büyük ve hızlı olursa, buhran çukuruna yuvarlanmanın süresi de okadar az olur. Hiçbir kuvvet bu sonucu önliyemez.

BU gerçekleri her zaman her yerde ve her vesile ile tekrarlamaktan fayda vardır. Türkiye, Cumhuriyetten buyana 45 yıl gibi çok uzun sayılabilecek müstesna fırsatlar önüne serilmiş bir tarihî dönemi, boşuna harcamış mutsuz bir memlekettir. Yapılanları inkâr etmiyoruz. Demiryollarından başlıyarak önce kaptıkaçtı ya da gecekondu dediğimiz sanayileşme, sonra devlet eliyle büyük endüstri tesisleri kurma ve nihayet özelci devletci karma bir ekonomi düzeni içinde bocalama devirlerini yaşadığımız için, şimdi memlekette ağırlığı duyulan bir sanayileşme olmuştur. Tekstil, şeker ve çimento gibi ana ihtiyaç maddelerinde artık dışarıya mühtaç değiliz. Ecnebi sermayesiyle işbirliği kurularak demirde, petrolde, lâstikte ve başka kollarda dev müesseseler vücude getirilmiştir. Fakat bütün bu sanayi, ithalât ikamesi, içpazarı sömürme esasına dayanmaktadır. Maliyet dünya maliyetinden çok yüksektir. Tarım ürünleriyle endüstri ürünleri arasında birincinin aleyhine işliyen müthiş bir fiyat makası vardır. Sonra endüstrileşme geleneksel küçük endüstrinin çöküşünü ve dağılmasını hızlandırmıştır.

Bu, kalkınmamızda üretim faktörleri ve üretici sınıflar arasında kurulu dengeyi birdenbire altüst eden ve çözümü güç birçok sosyal ve ekonomik problemler doğuran bir sanayileşme olmuştur.

Keşke büyük dev fabrikalar açacak yerde, küçük işletmeleri kalkındırma yoluyla, sanayileşmeye girişseydik!.. Şimdiye kadar büyüklerin karşısında küçükler en ufak bir yardım ve destekten mahrum kaldıkları için ezilmiş, erimiştir.

İngiltere'nin sanayileşmesi, daha çok geleneksel sanayiciler sayesinde oldu. Bizde ise makinenin, tezgâhın ne olduğunu bilmemiş, hayatında eli bir çekice değmemiş insanlar tarafından fabrikalar kuruldu; küçük sanayici de onların ezici rekabetleri karşısında kendi kaderiyle başbaşa, erimeye mahkûm bırakıldı.

TÜRKİYE'DE esnaf, küçük sanat sahibi, Cumhuriyet'ten bu yana devletten en ufak bir yardım görmemiştir. Türkiye Halk Bankasının yayınladığı bir kitaptan şu cümleleri aktarıyoruz :

«Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden yıllarda, yurdun sosyal yapısında önemli bir rol oynayan ve çoğunluğu küçük sanatkâr, küçük sanayici ve esnafın teşkil ettiği müstahsil orta tabaka, faiz

hadlerinin yüksekliği ve bunun tabii bir sonucu olarak kredi yetersizliği yüzünden, iktisaden ağır bir yük altındaydı. Bu zümre krediyi ayda % 10 gibi yüksek bir faizle tefecilerden temin ediyordu. Oysa ki, doğuştan ölüme kadar zarurî ve hayatî ihtiyaçlarımızın sağlanmasında önemli bir yer alan küçük sanat erbabını kalkındırmak, istikrarlı bir iktisadi düzenin kurulması ve demokratik bir sistemde dengeli bir gelişme için ilk ve zarurî şarttır.»

Evet; çekirdekten yetişmiş, geleneği ve tarihî kökü olan bir orta sınıf eliyle kalkınma! Türkiye'nin gideceği yol bu idi. Tamamen aksini seçtik. Yeni sınıflar yaratarak, bunlar yada devlet eliyle sanayileşmeye giriştik, ve elimizde nüvesi hazır bulunan orta sınıfı her türlü destekten yoksun bıraktık, ve kendi haline terk ederek çökerttik.

Halk Bankasının raporuna göre bu durum, Cumhuriyet hayatımızda 15 yıl böyle sürüp gitti. Küçük sanatkâra ve esnafa kredi vermek şeklinde ilk alâka, 1938 de başlıyabildi. O da, küçük esnaf ve sanatkârların işbirliği sağlanarak, 1 Milyon 220 bin lira sermayeli bir banka kurmak suretiyle oldu.

12 sene daha geçiyor. 1950 senesinde bir kanun çıkmış ve Bankanın sermayesi 10 milyon liraya yükseltilmiştir. Fakat para yok ortada.. Zaten para olsa kanun çıkmasına lüzum yoktu. Bu kanun, belediyelerle Özel İdareler bütçelerinden % 2 ayırıp Banka sermayesine iştirâklerini zorlamak için çıkarılmış. Kuraklıktan cayır cayır yanan tarlaya iki kova su dökmek gibi ama, yine birşey.. Bankanın sermayesi yükselmeye devam etmiş ve 1956 da nominal olarak 150 milyona çıkarılmış, ve 1958 de de bankanın plâsmanı 110 milyonu bulmuş. Şüphesiz bu 110 milyonun hepsi esnafa verilmiş değildir; içinde ticarî muameleler de vardır.

Birinci Beş yıllık kalkınma plânında küçük sanat teşebbüslerinin kalkınması için bazı hedefler tesbit edilmiş; Milletlerarası Kalkınma teşkilâtiyle (AİD) Cumhuriyet Merkez Bankasından finansman da sağlanmış. Banka bu tarihten sonra gelişmeye başlıyor. Fakat asıl, adına inkilâp diyebileceğimiz gelişme şimdi gözüküyor: Sermayenin 1 milyara çıkarılması.. Kredi yoliyle esnafın, küçük sanayicinin kalkındırılması ve himayesi..

EVET; bugün Türkiye'de büyük bünye inkilâbına doğru mutluluk duyacağımız ileri bir hamle başlamıştır: Bir orta sınıf yaratma hareketi; geleneksel üretim alanlarında çalışanların ocaklarını sönmekten kurtarmayı ve onları kalkındırmayı hedef edinmiş bir ileri hareket..

Geç kalmış olmamıza acınıyoruz, ama, nihayet doğru yolu bulduğumuz için seviniyor ve iftihar duyuyoruz. Şimdi Yurdun birçok yerlerinde adı sanı bilinmiyen, çökmeye yüz tutmuş olan küçük sanayi ürünlerinin piyasalarımızda göründüğü, fuarlarda teşhir edilerek satıldığı, hattâ dış memleketlere ihraç edildiği bir yeni devre girdiğimizi okuyucularımıza müjdelemek isteriz. Onların da bizim gibi mutluluk duyacaklarına, içlerinin ferahlığa kavuşacağına eminiz.

Türkiye Halk Bankası, yalnız küçük sanat erbabına, esnafa kredi açmakla kalmıyor; onların para bulma dışında muhtaç oldukları diğer sahalarda büyük hizmetlerde de bu-

lunuyor. Bu hizmetlerden biri eğitim, ikincisi pazarlamadır. Çeşitli kollarda meslekî kurslar açılmakta; belirli kısa süre içinde sanat adamları eğitim görmektedir. Ayrıca teknik bilği veren kitaplar da hazırlanmaktadır. Banka, kanatları altına giren küçük sanayiin hayret edilecek derecede ve seviyede gelişmeler göstermesine başlıca âmil olmaktadır. Kurdurduğu kooperatifler ya da doğrudan doğruya kendi aracılığı ile mamûller satılmakta, iyi müşteri bulmaktadır. Geçen sene İzmir Fuarında yüzlerce Siirt battaniyeleri satılmıştır. Bugün Gaziantep'te mükemmel kasalar, Denizli'de elektrik kablosu yapılmaktadır. Çeşitli yerlerde demir-çelik ve döküm sanayii, madenî eşya, makine, tarım âletleri ve hattâ elektrik motorları yapan birçok küçük atelye vardır. Bunların mamûlleri piyasalarımızda, hattâ dış memleket piyasalarında her zaman müşteri bulmaktadır.

Bizim ölçülerimize göre, Türkiye'de sanayileşmeye bu yoldan başlamamız lâzımdır. Dâvayı çok iyi kavradığını memnunlukla gördüğümüz Hükümet Başkanı sayın Demirel'den bu anlayışı tarım alanında da göstermesini bekleriz. Bugün tarımda -hele toprak reformu lâflarının ortaya atılmasından sonra- yatırım durmuştur. Zaten bu sahaya yatırım eğilimi yoktu. Fakat kalkınmaya giriştikten sonra tarım memleketinde böyle bir eğilimin doğmaması endişe doğurmalı ve hepimizi acı acı düşündürmeliydi. Ziraat Bankasının kredi hacmini genişletmesi, yatırımların arttığını göstermez. Köylü sıkıntıda olduğu, tohumluk ve yiyecek bulamadığı için Bankaya borçlanmaktadır. Halk Bankasında küçük esnaf ve sanat adamları için uygulanan sistemi, daha geniş ölçüde, tarım sahasında uygulamaya geçmek yeni bir inkilâp olacaktır.

ANCAK hemen şunu belirtelim ki, Halk Bankası henüz işin başında sayılabilir. Kredi yardımı yanında kalkındıracağı ve koruyacağı orta sınıfla doğrudan doğruya ortaklıklar kurması, daha büyük işletmelere doğru gelişmeyi sağlaması lâzımdır. Kurduğu ortaklıklardan, yavaş yavaş sıyrılarak, çektiği sermayesini yenilerine ayırmak, kısası alt basamaktan üst basamağa doğru, bir sanayileşme hareketine önayak olmak gibi başarılması gereken daha birçok vazifeleri vardır. Ziraat Bankası da kendi sahasında aynı yolu tutmalıdır. Banka toprak sahiplerine yeterli yatırım kredisi vermemektedir. 10 bin 20 bin dönüm arazisi olanların dahi bugünkü usuller altında Bankadan alabileceği kredi 20-30 bin lirayı geçmemektedir. Oysa ki, onların milyonlara ihtiyacı vardır. Şu halde yapılacak iş, Bankanın bu gibilerle ortaklıklar kurarak kredi vermek yerine sermaye yatırımına geçmesidir. Biz karma ekonomiyi devletin kendi bankaları veya kuruluşları vasıtasile özel kişilerle ortaklıklar kurması ve yatırımlara girişmesi mânasına alıyoruz. Bu ekonomi her kalkınmaya girişmiş memleketin zaruri olarak başvurduğu bir sistemdir. Komünist Çin de karma ekonomi ile işe başladı; biz de öyle yapıyoruz. Ancak aramızda şu fark var: Komünist Çin devletciliğe gitmek için bunu yapıyor; biz ise özelciliğe gitmek için yapmalıyız.

Türkiye'de halka dayanan, köylüsü, şehirlisi, küçük ve büyük sanayicisi ve bütün sosyal zümre ve sınıflariyle dengeli bir kalkınmanın yolu henüz bulunmuş değildir. Acı olan böyle bir yolun araştırıcısı olmayışımızdır. 1930 lardan beri «Sanayileşme Batılaşmaktır; nekadar çok fabrika açarsak okadar kalkınırız; gerisi ne olursa olsun» diyip bugünlere kadar geldik. İkinci Beş yıllık kalkınma plânında, tarımı ve küçük sanayii oluruna bırakan ya da önem dereceleri düşük katagoriler durumuna sokan görüş de bu yüzdendir. Halk Bankası eliyle girişilmiş ve henüz başlangıçta kalmış denemelerden ve bu denemeyi özellikle bugünkü iktidarın Başının desteklemiş olmasından dolayı gözlerimizin önünde bir ümit ışığı parlamaya başlamıştır. Tarımda ve küçük sanayide çok daha geniş bir reforma, inkilâba ihtiyacımız olduğu inancına kavuşursak yolunu da bulacağımıza şüphe etmiyoruz.

Dış Ticaret'te Devletçilik

Dış ticaretin devlet tekeline alınmasını savunan solcularımız bu iş alanında 2 milyarın üstünde olduğunu hesapladıkları kârları devlete aktarmak hedefinden hareket ediyorlar. Dış ticaret devlet tekeline alınırsa bu kârların çoğundan eser kalmıyacağı şüphesizdir. Ama devlet kapitalizmi bakımından değil, özellikle ihracatımızı şimdiki seviyenin çok üstüne çıkarmamız için dış ticarette devletçilik lâzımdır. Hemen söyliyelim ki bizim bu terimden anladığımız mânaya göre, devletin doğrudan doğruya ticaret yapmasını değil, bu sahayı koruyucu ve yapıcı müdahalelerile kontrolu altına almasını istiyoruz.

Yazan : **Feridun AKDAĞ**

DEVLETCİLİK deyimi çok defa ve çok yerde bir işin, bir işletmenin devlet tekeline alınması anlamına gelir. Biz burada devletcilikten hiç de böyle bir mâna düşünmüyoruz. Bizim görüşümüze göre devletcilik, ekonomide herhangi bir branşın devlet tarafından belirli bir hedefe göre düzenlenmesi ve yönetilmesidir. Düzenlenme devlet plânı, hükümet politikası demektir. Yöneltme devlet eliyle de olur, özel sektör ya da her ikisinin karmasiyle de olur. Bunun az önemi vardır; Devletin bütün sermayesini kendi koyup bir işletme kurup işletmesi devletcilik olmayabilir. Bütün sermaye özel kişiler elinde olan bir iş sahasında bu devletcilik olabilir. Asıl önemli olan devletin müdahaledeki hedefidir. Doğu illerinde fabrika kurmak isteyenlere yardım elini uzatması, vergi muaflığı tanıması iktisadî devletciliktir; fakat tekstil fabrikalar kurması devlet kapitalizmidir.

Bu başlangıcı şunun için yaptık :

Dış ticaretin devletleştirilmesi tezini savunan solcularımız gerekçelerini bu sahada özel sektörün çok kârlar sağladığını göz önüne alarak, bunların yerine bu kârlar devlete geçerse daha çok yatırım yapabiliriz gibi yalnız merkantilist bir teze dayanmaktadırlar. Dâva bu açıdan ele alınınca, onlara kolaylıkla: «Devlet bu işe el koyarsa kâr ortada kalmaz ki» denebilmekte, ve bu da çeşitli örneklerle isbat olunabilmektedir. Ama, devlet kapitalizmi bakımından değil, özellikle ihracatımızı şimdiki seviyenin çok üstüne çıkarabilmemiz için dış ticarette devletcilik lâzımdır. Hemen söyliyelim ki, bizim bu terimden anladığımız mânaya göre, devletin doğrudan doğruya ticaret yapmasını değil, bu sahayı koruyucu ve yapıcı müdahalelerile kontrol altına almasını istiyoruz.

BİZDE dış ticaret liberalizmin «Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçinsinler» başıboşluğuna bırakılamaz. Fakat aynı zamanda hükümetin birtakım yasaklar koyarak başıboşluğu düzenlemesi

ve işi yatağına oturtması da mümkün değildir. Bütün bu yasaklardan yararlananlar çıkar ve elde edilen sonuç başıboşluktan daha da zararlı olur. Zaten hükümet bu konuya yaptığı müdahale dövizsizlikten ve döviz gelirlerinin kaçırılmasını önleme zorunluğundan doğmaktadır. İstediğimiz kadar dövizimiz olsa, dış ticaretin tamamen serbest bırakılmasını istemiyecek kimse çıkmaz. Oysa ki, böyle bir durum da olsa, dış ticaretimizi, özellikle ihracatımızı devlet müdahale ve kontrolu altına koymaya, yani bizim iktisadî devletcilik doktrinimiz terminolojizme göre, devleştirmeye mecburuz.

Son 15 yılın acıklı blânçosu :

İSTATİSTİK yıllığına göre, 1952-1966 arası son 15 yıl içinde ithalât ve ihracatımız değer bakımından şu rakamları vermiştir :

Yıllar	(Milyon Türk Lirası) İthalat	İhracat	İthalât Fazlası
1952	1556	1016	540
1953	1491	1108	382
1954	1339	938	401
1955	1393	877	516
1956	1140	854	286
1957	1112	967	145
1958	882	692	190
1959	1316	991	325
1960	2214	1721	493
1961	4585	3121	1464
1962	5600	3431	2169
1963	6216	3313	2903
1964	4878	3697	1181
1965	5193	4174	1019
1966	6522	4415	2107

Bu yıllarda değişik olan para değerlerine Milletlerarası istatistiklerde birim olarak kabul edilen dolara tahvili halinde it-

halâtımızdaki devamlı artışa karşılık, ihracatımızın -nüfus başına düşen payınındüştüğü görülür. Zaten konunun bu yönü sözünü ettiğimiz istatistik yıllığında ihraç mallarımızın 15 senedenberi aşağı yukarı sabit kalmış olmasiyle de anlaşılır. 1952 de 2 milyon 437 bin ton mal ihraç etmişiz; 15 sene sonra 1966 da ihraç ettiğimiz malların tonu 2 milyon 564 binden ibaret kalmıştır.

Neler ihraç ediyoruz :

TÜRKİYE'NİN birinci sırada ihraç malı pamuk olmuştur. Bunu hemen arkasından tütün izler. Üçüncülüğü fındık alır. Bu üç ihraç malımız ihracatımızın % 60 ını kapsar. Bunların arkasından büyük farklarla ham bakır, kuru üzüm, zeytinyağı, küsbeler ve krom gelir. Yılda 50 milyon liranın üstünde ihraç yaptığımız diğer mallar da kuru incir, şeker, kıl ve deriden ibarettir.

Başlıca ihraç mallarımızın 1955 ve 1966 yıllarındaki değerleri, devlet istatistiğine göre, şöyledir :

(Milyon Türk Lirası)

	1965	1966
Pamuk	901	1157
Tütün	812	968
Fındık	505	557
Küsbeler	224	178
Ham bakır	154	223
Kuru üzüm	199	194
Zeytinyağı	104	20
Krom	85	93
Kuru incir	60	63
Şeker	74	62

1966 yılında yaklaşık olarak 59 milyon lira kıl ve yün, 48 milyonluk narenciye, 44 milyon liralık Borasit, 54 milyonluk mazot, 33 milyonluk kuru deri, 33 milyonluk çavdar, 32 milyonluk Antep fıstığı, 37 milyonluk afyon, 25 milyonluk kepek ihraç edilmiştir.

Eskiden beri ihraç ettiğimiz birçok mallarımızda gittikçe piyasa kayıbına uğradığımız da anlaşılmaktadır. Yün, tiftik, palamut hülâsası, miyan kökü, halı ve seccade, kuş yemi, kenevir tohumu bu arada sayılabilir. Yaş meyve ve sebzeler, her çeşit konserveler, balık, pamuklu başta olmak üzere sanayi eşyası ihracatında büyük hamlelere ihtiyaç vardır. Şimdiye kadar edinilmiş tecrübeler şunu kesin olarak isbat etmiştir ki, bu alanlarda devletin, yazımızın başında sözünü ettiğimiz, yapıcı ve koruyucu müdahalesine ihtiyaç vardır; ve ihracatımızı geleneksel maddelerin dışına çıkarmak ve pamuk, tütün ve fındık gibi başlıca üç malımızla rekabet edecek başka ihraç maddeleri bulmak imkânı ancak bu sayede sağlanabilecektir.

İhracatta Devletcilik neden zorunludur?

TÜRKİYE'DE neden dış ticarette, özellikle ihracatta devletcilik lâzımdır? İthalâta ait devletcilik zorunluğundan şimdilik söz etmiyeceğiz. Daha önemli gördüğümüz için önce ihracatta devletçilik üzerinde duracağız.

Şunu hemen belirtelim ki, ihracatta devletçilik doktrini kapitalist ekonomi dönemini aşmış memleketler için yürürlükte ve yerinde olamaz. Bu ekonominin tarihsel basamaklarını birer birer atlıyarak zirvesine gelmiş batı kapitalist memleketlerle bizim aramızda büyük farklar vardır. Oralarda üç asırlık ticaret kapitalizmi, sonra bir asırlık sanayi kapitalizmi ve nihayet son asra damgasını vuran finans kapitalizm devreleri yaşanmıştır. Sanayile birlikte kolonilerde kurulan büyük tarımsal işletmeler - plantation usulü, ya da başka usullerle - büyük miktarlarda standart mallar üretilmiş ve markalar ticarete hâkim olmuştur. Zincirleme büyük ve küçük tröstler, büyük borsalar teşekkül etmiştir. Batıdaki sanayi devriminin başlangıç devrelerinde, Türkiye bir ham madde ihracatcısı olarak aldığı yeri kısa süre sonra kaybetmiştir. Ondokuzuncu asrın sonlarına doğru Türkiye'nin ham madde ve gıda maddeleri ihracatcısı olarak dünya pazarlarında bir önemi kalmamıştı. Çünkü yeni dünya memleketlerinde kapitalist sistemin tam uygulanması sonunda yatırımlar yapılmış; en ileri tarım uygulanmış ve büyük işletmeler kurularak, eski dünya memleketlerinin ve Türkiye'nin iklim ve toprak özelliklerine bağlı ürünler bile çok bol ve çok daha ucuz istihsal edilmeye başlan-

mıştı. Türkiye en düşük fiyatlarla en düşük kaliteli mallar ihracatcısı olmakta bir süre devam etmişse, bu, ancak köylüsünün ve halkının fizyolojik sefaletleri bahasına; gırtlağına kadar borçlanmış bir adamın borç ödemek için boğazından kesip lokmasını satması gibi bir zorunluktan doğmuştur. Türkiye, köylüsü ve halkı et yemediği için hayvan ihracatcısı, pamuk ve yün kullanamadığı için bu maddeler satıcısı olmuştur. Neyi satmışsak bunları yiyemediğimizden, kullanamadığımızdandır. Dünyanın en iyi üzümünü, incirini, fındığını, tütününü yetiştiren bu memleketin halkı bütün bu nefis şeylerin en az tüketicisiydi.

Eğer Türkiye on sekizinci asrın sonlarına doğru, Batı memleketler gibi kapitalist ekonomi düzenine girebilmiş olsaydı, endüstri inkilâbı olduğu ve topraklarını bırakarak köylünün fabrikalara koştuğu bu devrelerde Avrupaya ham madde ve gıda maddeleri satan, kapitalist düzende işletmeler ve ticaret mekanizması kurmuş ileri bir memleket olurdu.

BİZDE ziraat, bütün yönlerile gerilemiş, çökmüş ve ileri bir hizadan hızla ilkellik çukuruna düşmüştür. Bu durum yeni Türkiye devletinin kurulmasından sonra büyük ölçüde değişmiş sayılmaz. Değişen bir şey varsa o da, tarımla uğraşan büyük çoğunluğun eskisinden daha fakir, daha bitkin hale gelmiş olmasıdır. Liberal ekonominin hâkim olduğu ve bu yüzden battığımız devirlerde hiç olmazsa köylü kabuğuna çekilme, aile ekonomisi içine sığınma imkânına sahipti. Piyasa ile tamamen denecek kadar bağlantı kurmadan yaşıyabilirdi. Zaten yirminci yüzyılın başlarında Türk köylüsü hayatını böyle korumuştu.

Fakat Cumhuriyetten sonra, Türkiye'de çok büyük değişme oldu. Şömendöferler, yollar yapılmaya, fabrikalar kurulmaya başladı. Bunları yapmak ve aynı zamanda gittikçe masrafları ağırlaşan devleti yaşatmak için para ile ödenmesi zorunlu sözde modern vergiler kondu. Öbür yandan gümrükler sanayi mallarına kapatıldı, ya da çok ağır gümrükler dolayısiyle ziraat malları arasında fiyat dengesi allak bullak oldu; ve sanayi lehine işleyen dehşetli bir fiyat makası, Türk köylüsünü, piyasa ile olan zorunlu ilişkilerinde, büsbütün güçsüz ve iliklerine kadar sömürülmüş duruma soktu.

Yeni Türk devletinin kuruluşundan sonra, Batının bir iki asır evvel başladığı ve tamamladığı kapitalist düzene uygun bir tarım inkilâbına girişmek şöyle dursun, biraz önce özetlediğimiz olayların yaşanması dolayısiyle başlamış total çöküş devam edip gitmiştir. Gerçi, kapitalist ekonomiye az çok uygun bir üretim ve ticaret düzeni kurulabilmiş olan pamuk, başlıca ihraç maddesi olabilmiştir. Ve yine meselâ fındıkta, üzümde devlet eliyle kooperatifleşme ve fiyat kontrolu, tütünde destek mübayaa sistemi gibi usullerle ihracat bi-

razcık desteklenebilmektedir. Fakat gerek bunlarda yapılanlar ve gerek bunların dışında kalıp belki de yarın birinci ihraç malımız olabilecek nitelikte olan birçok ürünlerimiz, kapitalist ekonominin gerek üretim ve gerek ticaret bakımından tamamen dışındadır. İsrail yılda yaklaşık olarak (100) milyon dolarlık narenciye, meyve ve sebze ihraç edebilirken bizim nefis portakallarımız, Ankara armudumuz, Amasya elmamız, Bursa şeftalimizden dış memleketlere ne satabiliyoruz? İşte 1966 dış ticaret istatistiği önümüzde: Hiç elma, armut, çilek, vişne gibi yaş meyve satmamışız. Şeftali ihracı da yalnız 57 bin lira. Konserve sebze ve meyve satışımız gülünç: 1965 de 1 milyon 160 bin; 1966 da 1 milyon 645 bin lira. Dünyanın en makbul üzümlerini yetiştiriyoruz; yalnız 6 milyon liralık ihracatımız var. İçinde (nedense 1966 da yükselmiş) 26 milyonluk limon satışı dahil olduğu halde bütün nârenciye ihracatımız yılda (50) milyon lirayı geçmiyor. Bütün Akdeniz bizden balık istiyor. Yılda 19 milyondan fazla astışımız olmamış.

Bırakalım başka birçok maddeleri; Türkiye Allah vergisi güneşinin, ikliminin, denizinin müstesna özelliklerine bağlı şu biraz önce saydığımız maddeleri kapitalist ekonomi düzenine uygun istihsal yapan, satan bir bünyeye ulaşsa, yalnız bu yüzden ihracatını beş on sene içinde iki misline çıkartabilir.

Yeni Türk devletini kurmamızdan sonra mutsuzluğumuz, tarım inkilâbını yapamamış; halkımızın büyük çoğunluğunu kapsayan bu sahada tersine kendiliğinden yaşayan düzeni de bozarak çökertmiş olmamızdır. Ne yatırım yaptık ve ne yapıyoruz tarım için? Olan şu: Toprakları dağıtma korkusu salarak, ve burada birbir sıralanması çok uzun sürecek nedenler yaratarak tarıma kendiliğinden akması mümkün yatırımlar da önlenmiştir.

Biz, yalnız ihracatımızı çoğaltmak için değil, gerçek kalkınmanın yolunu tutabilmemiz için dahi artık bu yanlış ve tehlikeli davranışımızı değiştirmeye mecburuz.

İlk İş : İhracatı büyük ellerde toplamak :

Başlığımıza bakarak, ihracat tekelleri kurulmasını teklif edeceğimiz sanılmasın. Ticaret ve rekabet serbestliğinin sonsuz taraflısıyız. Ancak, bu serbestliğin «Bırakınız yapsınlar» demek olmadığını da söylemekteyiz.

İhracatı büyük ellerde toplama, üretim alanından önce ticaret alanında kuvvetli bir örgütleşme meydana getirerek işe başlamanın yaludur. Tarım üreticilerinin mallarını satın alacak, toplayacak, dünya piyasalarından istediği şekillere ve kalıplara koyacak, bunların dışarda propogandalarını yapacak ve bunlara müşteri bulacak, teknik, ticarî ve malî gücü kuvvetli, devlet kontrolu altında çalışan büyük işletmeler kurulmasını istiyoruz. Devlet, ihracatın desteklenmesi için ne vazifeler görecekse ve ne yardım yapacaksa onların bu işletmeler elinde toplanması lâzımdır.

Meselâ ihracatta vergi iadesi? Meselâ ihracattan doğacak zararların Hazinece karşılanması. Meselâ bazı masrafların (sergi ve propaganda gibi) devletçe ödenmesi.

Sanayi malları ihracatında hiç işleyemediği anlaşılan (çünkü 1966 da ancak 17 milyon liralık pamuklu mensucat ihraç edebilmişiz) vergi iadesi, ne yersiz ve ne külfetli bir usul. Eğer devletin dış ticaret ve döviz politikası ile memleketin istihsal durumu şukadar milyon liralık da mensucat satmayı zorunlu kılıyorsa bu iş yapılır ve ziyanını devlet öder. Devletin zamanına göre değişen dış ticaret politikası olur. Bizim hiç mal satmadığımız, fakat ticaret münasebetlerini geliştirerek başka yönlerden çok kazanç sağlıyabileceğimiz memleketler olabilir. Meselâ bir iki ay evvel Kuveyt'de bir sergi açtık ve sanayi Bakanı bile o sergide bulunarak mallarımızın nasıl satıldığını gördü ve bunun üzerine uçakla Kuveyt'e mal bile yolladık.

Bugün devletin böyle bir politikasının gerektirdiği vazifeleri yapacak hiçbir organ mevcut değildir. Eğer dış ticareti memleket ekonomisine ve devlet politikasına göre düzenine koyacak örgütler olursa, ozaman Türkiye şimdi bir liralık mal dahi satmadığı birçok memlekete milyonlarca liralık ihracat yapabilir. Küveyt'e mal satabiliyoruz da niye Bahreyn'e, Afrika memleketlerine, Endenozya'ya, Arnavutluğa hiç ihracat yapamıyoruz?

Pazar arama ve bulma, ürünlerimizi

Bu tezatlardan korkmalıyız..

Toplumları umulmadık zamanlarda alt-üst eden, ihtilâllere, harplere sürükliyen içindeki tezatların azalamaması, gittikçe keskinleşmesidir. Milyonlar kazanan ve harcıyanın yanında büyük çoğunluğun aç yaşadığı bir toplum bu haliyle ayakta kalamaz. Modern şehirlerinde muhteşem lüks apartmanlarla teneke kulübeler sırt sırta vermiş ve bu ikinciler çoğunlukta ise, o toplum barut fıçısı üzerinde oturuyor demektir. Kolları, göğüsleri, bacakları sere serpe açıklarla gözünün ucu, ancak görünen çarşaflı kadınların aynı zamanda yaşadığı bir memlekette millî birlikten, hattâ bir tek milletin varlığından söz edilemez.

Şüphesiz bu tezatlar olacaktır. Bu tezatların olmasından değil, zaman geçtikçe azalmayıp tersine çoğalmasından korkmalıdır. Endişe duyarak söyliyelim ki, Türkiye böyle bir memleket olmaktadır.

tanıtma, bu konuda karşılıksız masraflara ve fedakârlıklara katlanma, belirli malları alıp satmak ve kâr etmekten başka hedefi olmıyan ticaret şirketlerinin ve adamlarının yapacağı işler değildir. Ben Türk armudunu hiç müşteri olmayan bir piyasaya tanıtır ve satmaya başlarsam, benim bunu sağlamak için tek başıma milyonlar harcamış, fakat parsayı başkalarına toplatmış olabilirim. Ama eğer kapitalist ekonomi düzenine girmiş olsaydık, üreticisi ve tüccarı bu düzene göre hazırlanmış ve serbest rekabet içinde dahi tekel sayılabilecek durumlar sağlanmış olurdu. İşte bizim ihracatın büyük ellerde toplanması adını verdiğimiz sistemin özelliği, kapitalist ekonomi örgütlerini devlet yardımı ve kontrolu altında meydana getirecek, bu yolla tarımı da kapitalist ekonomiye doğru itecek bir nitelikte olmasıdır.

Maddelere göre kurulmuş bu örgütler, birer tekel olmıyacak; fakat fiili tekellerin doğmasını önlediği gibi, ihracatcıları dolaylı yardımlarda bulunmak suretiyle destekliyecektir.

Bu örgütlerin nasıl kurulmasını, nasıl çalışmasını düşündüğümüzü bir başka yazımızda açıklıyacağız.

Açık Oturum..

49. Oturum

Dünyanın Kurtuluş Yolu Nerededir?

Oturuma katılanlar : Biz — Sosyalist Profesör — Filozof — Sosyolog — Tarihçi — İdareci — İktisatçı Yazar — İktisatçı — İlimci Profesör — Plâncı.

BİZ — Bu oturumun konusu geçen toplantımızda kararlaştırılmıştı. İnsanlar birbirlerini yiyip bitiriyorlar. Bu gidişle dinlerin bahsini ettiği kıyametin kopacağı, Dünyamızın yok olacağı korkusu içinde konuştuk. Sonunda sayın Sosyalist Profesör, insanları ve dünyayı ancak sosyalizmin kurtaracağını söylemek suretiyle önümüze bir ümit ışığı sermeye çalıştı. Bunun üzerine bu Oturumumuzu bu konuya ayırmayı uygun bulduk.

İlk sözü Sosyalist Profesör arkadaşımıza veriyoruz.

SOSYALİST PROFESÖR — Söze başlamadan önce şunu belirtmek isterim: Ben Kıyametin kopacağı, insanların yok olacağı korkusuna kapılarak (Acaba bu nasıl önlenir ve önlenebilir?) diye bir araştırma çabasına girecek değilim. Çünkü bu bir entellektüel kuruntu ya da fantazidir. Kıyamet kopacaksa kopsun. Bunu düşünmek, olmasın diye çaba harcamak psikolojik bunalım belirtisi, ya da metafizik bir tahayyüldür. Konuyu bu bağından koparak ele almalıyız. Ben öyle yapacağım. Şüphesiz bunu yaparken, insanlığın kurtuluş yolunu göstereceğim. Bu yol sosyalizmdir.

BİZ — Sosyalist profesörün hakkı var. Konuyu gösterdiği realist çerçeve içinde ele almayı, metafizik tarafını bir yana bırakmayı biz de uygun bulmaktayız.

SOSYALİST PROFESÖR — İnsanlar, sınıflar ve milletler arasında bütün tarih boyunca, her devirde ve her yerde aralıksız sürüp gitmiş olan savaşlara artık son vermek lâzımdır. Savaşsız bir dünya yaratılırsa, insanlık kurtulacaktır. Bilmem bu noktada birleşiyor muyuz?

BİZ — Sualli cevaplı konuşma sizi de bizi de yorar. Sormayı bırakın da lûtfen siz ne düşünüyorsanız, onları açıklayın.

SOSYALİST PROFESÖR — Ben, savaşsız bir dünya yaratılırsa insanlığın kurtulacağına inanıyorum. Ve bundan dolayı da bütün mesele, acaba savaşsız bir dünya yaratılabilir mi? sorusuna cevap vermekle çözülür diyorum. Bu soruya hemen cevap vermeliyim: Yaratılabilir, hattâ yaratılacaktır. Sosyalizm bundan dolayı insanlığın önünde kurtarıcı bir ışık olarak parlamaktadır. Çünkü sosyalizm, insanlar, sınıflar ve milletler arasındaki dinmeyen harplerin nedenlerini ortadan kaldıracaktır. Sosyalizmden başka hiçbir rejim bu işi yapamaz.

Bütün tarih boyunca harplerin, çeşitli tezatların tek nedeni sınıf kavgasıdır. Harpler, ihtilâller, gerilemeler, ilerlemeler, buhran ve sükûn devirleri, kısası tarihin yarattığı her türlü olaylar bu kavga yüzünden olur.

İşte sosyalizm, sınıfı ortadan kaldıracaktır. Sebep kalmayınca neticeler de doğmaz. Lenine göre sınıf, Allahın arzusu, ya da fertlerin yaratılışı sonucu değildir. Bunun böyle olduğunu sömürücü sınıfların, yâni kapitalistlerin ideolukları söyler. Tamamen uydurma ve gerçek dışı bir iddiadır. Sınıf Allahın emri, ya da insan karakterinin bir neticesi olsaydı, ilk insan topluluğu ile beraber ortaya çıkardı. İnsanın Tabiata bağlı olan karakteri ilk yaratıldığı günde kendini göstermiştir. İlkel toplumlarda sınıf yoktu. Bu çok uzun süre böyle devam etti. Ne vakit sınıf doğdu? Ne vakit ki toprağa, üretim vasıtalarına bir kısım insanlar el koyup bunları kendilerine ayırdılar, ozaman sınıf da doğdu. Yani sınıf mülkiyetin çocuğudur. Şu halde mülkiyeti kaldırırsanız sınıf da ortada nkalkar. Harpsiz dünya yaratılır.

Sosyalizmin hedefi budur. Bundan dolayı da sosyalizm, kurtarıcı, nur saçan tek yoldur.

BİZ — Söz sayın Filozofundur.

FİLOZOF — Sayın meslektaşım, sosyalizm sözü olunca, din adamları gibi mistik bir vecd içinde konuşuyor. Yine din adamları gibi dayandığı kitaptan başka hiçbir yerde hakikatın olamıyacağına inanmıştır. Meselâ sınıfın Tabiatta olmadığı, ya da kendi deyimleriyle Allahın arzusu olmadığı tezini «Lenin böyle dedi» diye isbat edilmiş sayıyor.

Acaba Lenin'in dediği doğru mu?

İlkel toplumlarda sınıfın ve mülkiyetin olmaması, bu kurulların Tabiatta olmadığını mı gösterir? Böyle bir mantığa bilim adamı arkadaşımızın iltifat etmesi şaşılacak şey.. Hele bizim ona uyarak «böyledir» deyip sosyalist olacağımızı sanmasına büsbütün şaşmamak kabil değil.

İnsanlarda birçok şeyler doğuştan sonra meydana gelir. Meselâ akıl, meselâ cinsiyet duygusu.. Şimdi doğuşta bunlar yok diye akla, şuura ve cinsiyet duygusuna Allahın arzusu değil midir diyeceğiz?

İlkel toplumlarda sınıf da olmaz, mülkiyet de. Toplum ne vakit çoğalır ve geçim yolları daralırsa ozaman bunlar çıkar. Tabiî aralarında kavga da bu yüzden çıkar. Hayvanları görmez misiniz? Hayvanlarda yiyecek az ve mahdut ise birbirleriyle ölesiye kavga ederler. Sınıfın ve mülkiyetin yalnız zararlı olduğunu söylemek yetmez. Bu müesseselerin faydalı olan taraflarını da göstermeli; zarar ve kâr haneleri bir arada karşılaştırılmalı. Sonra bir şeyin zararlı olmasının isbat edilmesi de yetmez; mutlaka kalkabilir bir şey olduğu da isbat edilmeli.

Acaba sosyalizm olunca sınıf ve mülkiyet kalkabilecek mi? Meselâ ben isim olarak kalksa bile zararlı taraflariyle her iki müessesenin yaşıyacağını iddia ediyorum. Hem de faydalı ve kârlı olan tarafları tamamen yok edildiği halde...

Bilmem arkadaşımız, mistik olmaktan kurtulup gerçekçi olabilecekler mi?

BİZ — Sosyalist Profesör arkadaşı-

mızdan tenkitlere arkadaşlar konuştuktan sonra cevap vermesini rica ederiz. Söz sırası Sosyoloğundur.

SOSYOLOG — Benim söyliyeceklerimden bir kısmını sayın Filozof söyledi. Sanırım mesele şurada: Sosyalistler sınıfı ve özel mülkiyeti kaldırmakla savaşsız bir dünya yaratılacağını, insanların ebedî saadete ulaşacaklarını söylerler. Tabiî sosyalist derken komunistleri kast ediyorum. Mülkiye ve sınıfı kaldırmıyan, bunların sömürme ve baskı aracı olmasını önlemeyi istiyen sosyalistler ayrı bir kategoridir. Zaten komünistler bunlara sosyalist de demezler; ve onlardan ayrı olduklarını anlatmak için kendilerine «ilmî sosyalist» adını takarlar. Geri kalanlar ya ütopist ya da burjuva aracıları, satılmış, dâvaya ihanet etmiş insanlardır.

Bu küçük açıklamayı yapmaya mecburdum. Kullandığımız terimler herkesin her yana çekebileceği şeylerdir. Lâiklik, demokrasi, sosyalizm filân hep böyledir. En koyu mütassıp adam bile kendi anlamına göre, «Ben lâikim, ben Atatürkçüyüm» diyebilir.

Şimdi sosyalistlik moda oldu. Herkes «sosyalistim» diye öğünebiliyor. Fakat meşhur Alman iktisatciyatcısı Zombart'a göre sosyalizmin iki yüzden aşkın cinsi var. Sosyalizm 200 yapraklı bir yelpaze, ama, yaprakları birbirinden çok farklı; baştakiyle sondaki arasında dağlar kadar fark var. Demek biri sosyalistim deyince, hangisinden diye sormalısınız. Arkadaşımız profesörün sosyalistliği, kendisi söylemiyor ama, en sonunda olanı... Mülkiyeti ve sınıfı kökünden kaldıran cinsi.. İnancına saygı besleriz. Ama bu inancının neye, hangi bilimsel gerçeklere dayandığını sorduğumuz zaman bize: «Lenin» ya da «Marks» böyle dedi dememeli. İlim ilimdir, metodu bellidir. Görülecek, tarif edilecek, izah olunacak ve nihayet mukayese edilerek gerçek bulunacaktır.

SOSYALİST PROFESÖR — Burjuva ilminden mi bahs ediyorsunuz?

SOSYOLOG — Size böyle konuşmayı hiç yakıştıramıyorum. Fanatik Marksistler ilmi ikiye ayırırlar; ve burjuva ilmi diye adlandırdıkları klâsik iktisat ve sosyoloji ilimlerini yerin dibine batırırlar.

SOSYALİST PROFESÖR — Hakları yok mu?

BİZ — Çok rica ederiz; konuyu taşmayınız. Marksistlerin ilmi ikiye ayırmalarında haklı taraf da var, haksız oldukları taraf da. Şimdi bunu tartışmaya başlarsak, asıl konumuzu bir yana atarız.

İDARECİ — Ama çok önemli sayın Yönetici... Geçen toplantıda da böyle yaptınız. Bırakınız bunu konuşalım. Eğer vaktimiz kalmazsa gerisini gelecek Oturumda tamamlarız. Ben öteden beri bunu çok merak ederdim; ve bende de ilme karşı bir şüphe uyanmıştı. Çünkü ilmin hâkim sınıfın çıkarlarına hizmet ettiği ve nabza göre şerbet verdiği muhakkak.

BİZ — Senelerden beri bu Oturumları ancak sım sıkı bağlandığımız metod sayesinde yürüttük. Bir konu konuşulurken onu bırakıp, ortaya atılan yenisini tartışmaya müsaade edemeyiz. İsterseniz bu konuyu ayrı bir Oturumda görüşürüz.

TARİHÇİ — Tamamen haklısınız. Asıl konuşan arkadaşların buna dikkat etmeleri lâzım.

SOSYOLOG — Marksist anlamda sınıf, bilimsel açıdan doğru, ya da gerçekleri yansıtan sosyal bir realite değildir. Bence kurulan temel yanlış ve sakat. İlk ve Orta Çağlarda sınıf vardı, şimdi de bu Çağları yaşayan bazı toplumlarda sınıf ayırımı görülmektedir. Fakat modern Çağa girmiş, fertleri modern politik haklara kavuşmuş ve ilerlemiş toplumlarda Marksistlerin sınıf dedikleri şey, ekonomik adaletsizlik ve eşitsizliktir. Fertler arasında gelir dağılımı çok farklı olur. Birinin bin almasına karşılık birçok binler ancak bir alır. İnsan emeğinin çok az ve-

rimli olduğu bundan evvelki Çağlarla, makinenin bu verimi yüzlerce defa çoğalttığı şimdiki çağ bu bakımdan birbirinden tamamen ayrıdır. Gelir dağılımı hepsinde farklıdır, adaletsizdir. Fakat İlk ve Orta Çağda olduğu gibi şimdi esirler halinde özgürlükten yoksun, sömürülen, hür insanlardan tamamen farklı bir sınıf yoktur.

Ben Marks'ın sınıf teorisine daha başka açılardan da karşıyım. Meselâ :..

BİZ — Size de usulümüzü hatırlatmamız gerekiyor, sayın Sosyolog.. Konuyu dağıtmadan konuşmanızı tamamlamanızı rica ediyoruz.

SOSYOLOG — Konunun dışına çıktığımı sanmıyordum. Bununla beraber uyarınıza teşekkür ederim. Sınıf terimini Marks'ın anladığı mânâda ele almak, Tarihî Madetciliğe dayanan sistemi desteklemek olur. Bugün fertleri hür, ilerlemiş toplumlarda sınıf yoktur; ama ekonomik eşitsizlik ve adaletsizlik vardır. Komünizm olunca, bu eşitsizliğin ve adaletsizliğin ortadan kalkacağını, haydi Marksist terimi kullanalım, sınıfsız bir toplum yaratılacağını söylemek, bir propaganda, ya da bir ütüpya olabilir. Gerçekte bir sınıf tasfiye edilmesine karşı başka sınıflar meydana çıkar.

Sayın Sosyalist Profesör, sınıfın mülkiyetten doğduğunu söylüyor. Komünizmde mülkiyet kalkmıyor; sade kamulaştırılıyor; yani devletleştiriliyor. Şu halde devletin idaresini eline alanlar pek âlâ yeni bir sınıf teşkil ederler. Nitekim Sovyet Rusya'da şimdi böyle yeni bir sınıf vardır. En lüks hayatı bunlar sürüyor. Bir fabrika müdürü, bir mühendis, bir parti şefi, millî gelirden usta bir işçiye düşen payın 30 mislini alabilmektedir.

İDARECİ — Ama, bütün işçiler, ya da çalışmak isteyenler iş bulabilmekte, aç kalmamaktadırlar.

SOSYOLOG — İlk ve Orta Çağlarda bütün esirler de çalıştırılır ve aç bırakılmazdı.

İKTİSATÇI YAZAR — Rusya'da söylediğiniz ölçülerde ücret farkı varsa elbet bunun bir sebebi olacak. Fakat bu fark ne kadar büyük olursa olsun, devletçi olmayan özelci rejimlerde aracıların, müteşebbislerin, sermaye ve toprak sahiplerinin aldıklariyle kıyaslanamıyacak kadar az olacaktır. Bizde özel sektörde bir müteşebbisin, bir aracının bir iki senede beş on milyon lira kazanması yolu açıktır. Bu kazancı yatırıma ayırarak daha birçok milyonlar kazanabilmek mümkündür. Yani çok farklı gelir dağılımından haksız ve adaletsiz pay alanlar yeni yatırımlar yaparlar. Rusya'da mühendis, şu ve bu, işçilerden çok yüksek seviyede ücret alıyorsa bu fazla ile yatırım yaparak fabrika açamaz ki... Mülkiyete tahakküm eden devlet oldukça, sınıf yoktur. Özel kişiler oldukça «sınıf» vardır. Bu işin kesin ayırımı böyledir.

İKTİSATÇI — Rejimlerin teori ve doktirin halinde kaldıkları zamanla hayata karıştıktan sonraki ideolojileri ve tatbikatı arasında başkalıklar doğar. Komünizm de böyle olmuştur. Onlara göre değer yaratan tek kaynak çalışmadır. Ancak her çalışan insanın yarattığı değer bir değildir. Bir fabrika işçisiyle bir mühendisin yarattığı değerler arasında yüz misli fark olabilir. Teori halinde kaldıkları zaman sosyalistler bu değer farkının tamamı veya çok büyük kısmı toplumun olmalı derlerdi. Herkesin çalışması ölçüsünde millî gelirden pay alması sosyalizmin ulaşacağı ilk merhale; herkesin ihtiyacına göre pay alması da ikinci ve son merhale idi. Bu ikinci etab komünizimdi.

Fakat bu doktrin hayatta geçmedi. Nedeni açık. Çünkü çalışmalariyle fazla değer yaratabilecek kabiliette insanların

ya da fazla çalışarak fazla değer yaratacak her insanın bu yola yönelmekte kişisel çıkarı olması gerekmektedir. Yani kâr müessesesinin araya girmesi lâzımdır. Toplumun ortak çıkarı, idealizm filân gibi teşvik edici faktörlerin, komünizm hayata gözünü açınca yetersizliği, hattâ çok defa yersizliği anlaşılmıştır. Hepiniz hatırlarsınız: Ruslar önce fabrikalarda çok iyi randıman veren işçilerden kahramanlar yarattılar; onlara şeref verdiler; sökmedi bu iş.. Şereften ziyade para vermek lâzımdı. İşte şimdi Ruslar bunu anladılar.

Bakınız, bir Rus Sovyet Profesör ne diyor? Sözünü ettiğim Profesör meşhur Liberman'dır. Kharkov Devlet Üniversitesinde İktisat hocasıdır. Kârın çalışanları tahrik edici en büyük unsur olduğunu, Sovyet ekonomisini ancak çalışanlara yaratacakları fazla değerden pay vererek, yani onları kâra ortak yaparak ayakta durabileceğini açıkça söyliyebilmektedir. Liberman, Sovyet ekonomisinde yeni bir çığır açmıştır. Onun tavsiyeleri 1965 ten beri uygulanmaktadır. Şimdi Sovyet Rusyada gerek endüstride, gerek ticarette bir çeşit liberalizme doğru şiddetli bir akım başlamıştır. Zaten daha evvel, hudutlu olmakla beraber, özel mülkiyet hakkı da tanınmıştı. Öte yandan tarım sektöründe kollektifleşme fiyasko verdiğinden bu hak daha geniş olarak kullanılmaktadır.

İKTİSATÇI YAZAR — Şehirlerde yenilen etlerin % 60 ı özel üreticiler tarafından sağlanmaktadır.

İKTİSATÇI — Yalnız et değil, sebze, meyve de bu durumdadır. Yalnız devlet çiftçiliklerinde makineli istihsal konusu olan hububat başarılı olmaktadır.

Kârın hareket getirici, üretimi ve çalışmayı kamçılayıcı başlıca faktör olmasının kabulü, sosyalizm doktrininde önemli bir değişiklik, bir devrimdir. Çünkü bunun arkasından merkezî plânlama ve sevk ve diareden uzaklaşma gelmiştir. 1965 e kadar işletmelerin istihsal programları, yatırımları ve her iş merkezi plânlamaca tesbit olunur ve merkezce kontrol edilirdi. Şimdi bu usul geniş ölçüde zayıflamıştır.

Kârın tahrik edici bir faktör olması, zarurî olarak, kişi tasarruflarının yatırımlara yönelmesi demektir. Sovyet Rusya'da hisse senetleri ve tahvil borsalarının açılacağı, özel mülkiyetin bu yolla doğacağı günler uzak değildir. Sayın İktisatçı Yazarın sınıf ayırımında kullandığı kesin ölçü de kalmıyacak demek. Belki günün birinde bir müteşebbis, bir yüksek mühendis, müşterisini bulacağını hesapladığı bir yeni endüstriyi, hisse senetlerini halka satacağı bir anonim şirketiyle kurabilecek.

TARİHÇİ — Bundan 25-30 yıl kadar önce, o zaman şahsen tanımadığım Biz arkadaşımın bir kitabını okumuştum. Şimdi adını değil ama, kafamda hayli iz bıraktığı için ne yazdığını hatırlıyorum. Sayın arkadaşımız dünya medeniyetinin içine düştüğü tehlikeden sosyalizm sayesinde kurtulamıyacağını, çünkü sosyalizmin bir sentez değil, ancak bir antitez olduğunu, asıl sentezin kapitalizmle sosyalizmin birleşmesinden doğacağını, dünyanın böyle bir yolda yürüdüğünü iddia etmişti. Bana bu iddia tarihin akışı içinde doğrulanıyor gibi geliyor. Rusya'daki komünist ihtilâl, daha önce Marks'ın ve Lenin'in hayat dışı kurdukları ideolojiye dayanarak yapıldı. Bu ihtilâlin, Marks'ın dediğinin aksine, Almanya'da, İngiltere'de, yani ileri kapitalist memleketlerde değil, Rusya gibi geri bir tarım memleketinde olması da yine arkadaşımın şimdi oraya attığı bir fikre göre, normal bir olaydır. Rusya'da kapitalist gelişme olmamış; yani ihtilâle karşı mukavemet doğmamıştı. Devlet elinde kapitalist gelişme komünist ihtilâlinden sonra oldu. Şuhalde şimdi yeni bir senteze uygun ortam hazırlanmıştır. Öte yandan ileri kapitalist memleketlerde sınıflar arası gelir dağılımındaki eşitsizlik ve adaletsizlik de törpülenmekte, azalmaktadır. Şuhalde kapitalizmle sosyalizmin karışımından yeni bir dünya doğabilecektir.

Ancak bu sentez, bu birleşim kolay olamıyacaktır. Ortaya rejimleri arkaya i-

ten başka faktörler karışmaktadır. Bir Çin meselesi vardır. Son zamanlarda komünist blokta parçalanmalar da olmaktadır. İlk parçalanma Yugoslavya'da oldu. Şimdi Romanya, Çekoslovakya, Polonya'da başladı. Rusya'nın kendisi de bağlandığı rejimde bir yumuşamaya yöneldiğine göre, bugün bir tek komünist cephe kalmamıştır. Yarın ne olacağını bilmiyoruz. Ancak tarih potasında çok şeyler kaynamaktadır. Biz henüz bunların farkında değiliz, ve eski bağlandığımız değer yargıları ya da amprik kanallardan edindiğimiz inançların etkisi altındayız. Dileğim o dur ki, Türk aydın kuşağı, sağcısı, solcusu, ortanın solcusu hepsi birden kör döğüşü içinde, hepsi ayrı yollara sapmış olmaktan kurtulsun, ve Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında sosyal adalet ve haklarda eşitlik sağlayıcı yollar arayıp bulmakta birleşsin.

İLİMCİ PROFESÖR — Marksist teoriye göre, her toplumu hâkim bir sınıf idare eder. Devlet ve mülkiyet örgülleri onun elindedir. Herşey onun çıkarlarına göre ayarlanmaktadır. Hâkim sınıf, istihsal vasıtalarının şekline bağlıdır; ve her tarih döneminde biri ezen, öteki de ezilen iki sınıf vardır. Esaret devrinde efendi ve köle, feodalitede senyor ve serf, burjuva toplumunda da kapitalist ve işçi. Her devirde bu iki sınıf daima tezat ve çarpışma halindedir.

Fakat hiçbir toplum yalnızca bu iki sınıftan ibaret kalmaz. Toprak sahibi köylüler, memurlar ve askerler, serbest esnaf ve tüccar gibi ara sınıflar da vardır. Teknik ve kültür ilerledikçe kapitalist seviyede önemli bir entellektüel zümre de teşekkül eder. Mühendisler, teknisyenler, doktorlar, avukatlar, yazarlar, bilginler, mütehassıslar gibi. Bu zümre bağımsız bir sınıf değildir; kimi kapitalist, kimi proleterya cephesinde yer almış; ya da her ikisi arasında ilgisiz ve bağımsız yaşamayı tercih etmiştir. Sınıflar arasında menfaat çelişmeleri ve çatışmalar hâkim sınıfça zor ve güç kullanarak susturulabilirse, kurtuluş yolu ihtilâlden ibaret kalır. Bu ihtilâli daha ileri, daha aydın bir sınıf yapar. Burjuva ihtilâli gibi. Vaktiyle burjuva sosyal tekâmülün mihrakıydı; Feodaliteyi tasfiye etti. Şimdi burjuva eğer feodal gibi zor ve güç kullanarak hâkim sınıf olarak kalmak isterse, ihtilâli proloter yapacaktır.

Marks bunu böyle söyler.

Fakat eğer demokrasi varsa, hâkim sınıf zor kullanamıyorsa, devlet de onun tekelinde değilse neden ihtilâl olsun? İşte Batı demokrasilerinde tutulan yol budur. İşçiler toplu sözleşme ve grev sistemiyle bütün haklarını alabilmektedirler. Sonra tasarruflarını yatırıma yöneltmek, yani ortaklaşa patron yerine, kapitalist yerine geçmek imkânına sahiptirler. Bu memleketlerin çoğunda Marks'ın tehlike olarak işaretlediği monopolist kapitalizm, işçilerin kontrolu altına girmiş, ya da girmek üzeredir. Demek istiyorum ki, demin Sayın Tarihçinin sözünü ettiği kapitalizmle sosyalizmin birleşiminden doğacak yeni dünya düzeni hazırlıkları yapılmaktadır. Öte yandan kapitalist Amerika ile komünist Rusya arasında da politik, ekonomik, hattâ kültürel alanlarda yavaş yavaş yaklaşma ve anlaşma olmaktadır.

Bütün bu iyimser tabloyu karartan taraflar da yok değil. Bunlardan biri geri kalmış memleketlerin durumu; ikincisi de ileri ve geri memleketlerde sosyal huzur ve güvenlik tam sağlanamamış olması.

Bunlara nasıl çare bulunur? Bence asıl mesele buradadır.

PLÂNCI — İleri kapitalist memleketlerde sosyal huzur ve güvenlik sağlanmıştır. Asıl mesele geri memleketlerde bunun nasıl sağlanacağıdır. Sonra bu memleketlerde kalkınma hızları azdır. Birçok Asya memleketleri, bu arada Hindistan, Vietnam ve

diğerlerinde açlık ve sefalet hâkimdir. Eğer dünyada huzur kurulsun, insanlık ve medeniyet kurtulsun deniyorsa, Amerika ile Rusya ve bütün diğer kapitalist ve sosyalist ileri memleketler elele vererek geri kalmış memleketlere kalkınmaları ve sosyal huzur ve güvenliği sağlamaları için çok büyük ölçüde yardım etmelidirler.

İDARECİ — Daha ne yapsınlar?

PLÂNCI — Yaptıkları azdır. Silâhsızlanmaya karar verseler yeter. Bütçelerinden buna ayırdıklarının yarısını geri kalmış memleketlere verebiliyorlar mı? Bütün dâva kendiliğinden çözülür.

BİZ — «Bu gidişle dünyada Kıyamet kopacak» vehmi içinde bir evvelki oturumumuzda başlıyan konuşmalar, bugün yepyeni bir istikamette genişliyerek çok istifadeli oldu. Hepinize yazı kurulumuz ve okuyucularımız adına teşekkür eder; Oturumu kaparız.

İstediğiniz gün. Doğruca Amerika'ya. Ancak bizimle!

Sizi, haftanın hangi günü isterseniz o gün, doğruca Birleşik Amerika'ya ancak biz götürebiliriz. Hakikatte, her hafta 10 seferimiz var. Amerika'daki ilk uğrağımız da New York. Dahası var: Eğer Kaliforniya'ya gitmekte iseniz, hiçbir fazlalık ödemeden New York'ta kalabilirsiniz. Sonra sizi oradan dosdoğru Kaliforniya'ya götürürüz. Başka yerleri de mi soruyorsunuz? Baltimore ve Washington D.C. için de haftada üçer seferimiz var. Tafsilât için PanAm seyahat acentenize yahut bize müracaat ediniz. Sonra da Amerika'yı keşfetmek üzere bizimle uçunuz. Seferlerden çoğunda "Havada Eğlence" programımızdan istifade edebilirsiniz.*
Bizimle uçarken mevcudun en iyisi ile uçmakta olduğunuzdan emin olacaksınız. Bu da güzel bir histir.

İstanbul : Hilton Methali, Tel : 47 45 30
Ankara : 53 Atatürk Bulvarı, Tel : 12 11 20
İzmir : İzmir Palas Oteli, Tel : 33 4 72
Adana : Agba Oteli, Tel : 15 01

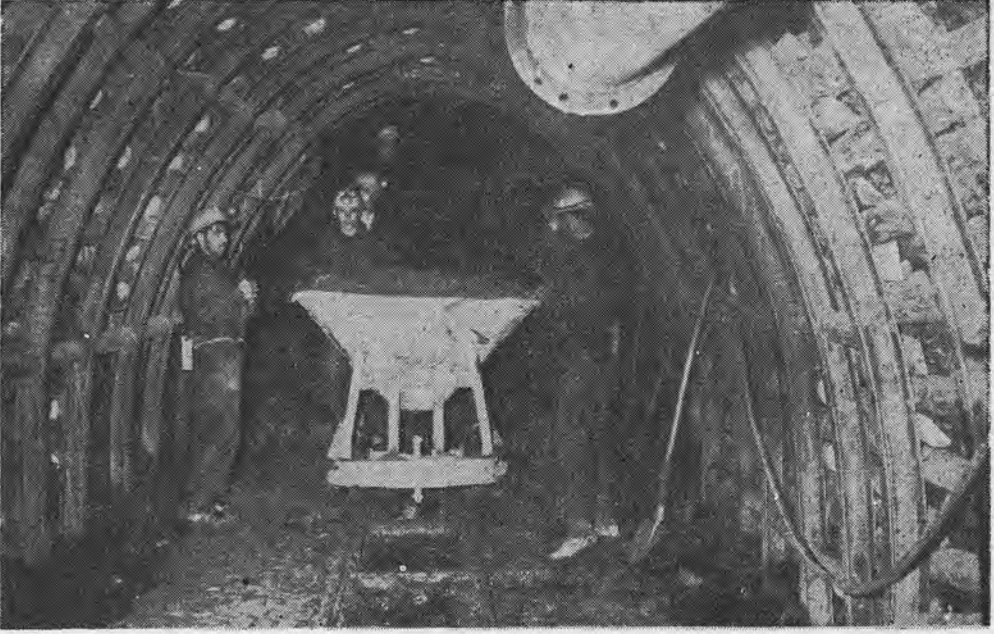
PanAm gidişe azamet verir.

Dünyanın
en tecrübeli havayolu

* Arzuya bağlı, munzam ücret 2.50 dolar.

33 — 289
(Manajans : 712)

Türkiye'de Kömür

Geçen sayımızda «Karaelmas» başlığı altındaki yazımızda kömürün tarihçesi ve dünya ekonomisi üzerindeki önemli etkisi üzerinde durmuştuk. Bu yazının devamı ve sonu olan ikinci kısmında da Türkiye'de kömür ve işletmeciliği konusunu ele almaktayız.

Yazan : Niyazi ACUN

BUHAR kuvveti savaş ve ticaret gemilerinde yelkenlerin ve forsaların yerini alınca, taşkömürünün ekonomik değeri çok artmıştı. O günlerde, Osmanlı Ordusunun Batı tekniğiyle yeniden tanzim ve cihazlandırılması, fabrikasyon sanayiinde ilk adımların atılmasına âmil olduğu gibi, donanmamızın yelkenden buhara geçişi de büyük çapta, taşkömürü arama ve üretimine sebep olmuştur.

19. Yüzyılın ilk yarısında, İkinci Mahmut devrinde, donanma ile birlikte, Tophane, Darphane, Tersane v.b. tesislerin ihtiyacı olan kömür, büyük masraflara katlanılarak ithal edilmek suretiyle temin olunduğundan, para tasarrufuna çare arayan «Tersane Ümerası», memleketimizde de maden kömürünün mevcut olabileceği ihtimalini düşünmüş ve araştırmalara geçilmek üzere yurdun her tarafına tamimler yapılmıştır.

Bilhassa, Bahriye İdaresi, terhis edilen

askerlere kömür nümuneleri vererek memleketlerinde «bu gibi siyah taşlardan buldukları takdirde İhsan-ı Şahaneye (Padişah hediyesine) mazhar olacaklarını» bildirmişti.

O devirde, terhis edilen bahriyelilerden biri olup, memleketi bulunan Eregli Livası'nın (karadeniz) Kestaneci köyüne dönen gemici Hacı İsmail, 1822 de bulduğu «kara taşları» İstanbul'a getirmiş ve İkinci Mahmut tarafından beş kese İhsan-ı Şahane ile taltif edilmişse de, nedense kömür istihracına teşebbüs edilememiştir.

Yedi yıl sonra, terhisini müteakip aynı köye dönen bahriyeli Uzun Mehmet, Köseağzı mevkiinde, 8 . Ekim . 1829 da maden kömürünü bulmuş ve bu keşif ciddî bir şekilde ele alınmış; bugünkü kömür işletmeciliğimizin temelini atmıştır.

1848 de Abdülmecit tarafından çıkarılan fermanla, Ereğli Havzası kömürleri EEvkaf-ı Celile-i mülûkane (Vakıflar İdaresi mülkleri) meyanına ithal edilmiş ve ocakları işletecek olan mültezimlerden alınacak mukataa (bir nevi devlet hakkı, kesim) bedelleri de din ve hayır işlerine vakf ve tahsis olunmuştur.

Bu arada (1878-1879), muhtelif yabancı uzmanlar arasında Fransız Meunier, Havzanın jeolojik teşekkülâtı ve yeraltı servetleri üzerinde ilk esaslı tetkikleri yapmıştır.

Kurtuluş Savaşından önceki devrede birçok el değiştiren havzada, kömür üretimi en ilkel usullerle yapılmış ve ulusal çıkarlarımız hemen hemen hiç kale alınmamıştır.

CUMHURİYET'TEN önce Havzada işletme faaliyetinde bulunan idareleri şöyle sıralayabiliriz :

1 — HAZİNE-İ HASSA İDARESİ (1849 - 1854).

Ereğli - Zonguldak Kömür Havzasında bilfiil maden üretimi yapılmaya başlandığı tarih, 1848 yılıdır.

Üretim başlayınca, Havza, Donanma-i Hümayun ihtiyacını karşılamak ve «Hazine-i Hassa» tarafından idare olunmak üzere, 30 bin kuruş mukataa bedeli karşılığında, Galata sarraflarının kömür kumpanyasına iltizama verilmiştir. İnsan ve hayvan

T. Kömür İşletmeleri Genel Müdürü
Behzat FİRUZ

sırtında kömür taşınan bu devrede üretim yılda 40-50 bin tonu geçmemiştir.

2 — MUVAKKAT İNGİLİZ İDARESİ (1854 - 1855).

Kırım Savaşının çıkması üzerine, müttefik donanmasının ihtiyacını karşılamak maksadiyle İdare, kontrolu Hazine-i Hassa da kalmak kaydiyle İngilizlere geçmiştir. Batı usullerinin benimsenmesine çalışılan bu devrede, dekovil hatları, yeni demir yolları döşenmiş ve muntazam maden direkleriyle tahkim edilen ilk ocaklar açılmıştır.

3 — EMANET İDARE (1855 - 1865) :

Kırım Savaşından sonra, Havzanın idaresi, anlaşma gereğince tekrar Hazine-i Hassa'ya devredilmiş ve emanet idare kurulmuşsa da idare bir süre sonra yine İngiliz Kömür Kumpanyasına geçmiştir.

Bu devredeki İngiliz kumpanyası hiç bir başarı sağlıyamamış, hattâ üretim daha da düşerek yılda en fazla 35 bin ton kadar olmuştur.

4 — BAHRİYE İDARESİ 1865-1908):

1864 de Padişahın iradesiyle Havzanın idaresi, zamanın Kaptan-ı Deryasına verilmiş ve kurulan Maden Nazırlığına, Ereğli

Livası Kaymakamı ve Maden-i Hümayun Nazır olarak Dilâver Paşa tâyin olunmuştur.

Bu devrede, harita çizilmek suretiyle Havzanın sınırları tesbit olunmuş; yeniden tren ve dekovil hatları döşenmiş; ocaklar numaralanmış; kok fırını, briket fabrikası, ateş tuğlası ve çimento fabrikaları gibi sınaî tesisler kurulmuştur.

İşçilik, iş saatleri ve iş mükellefiyetlerinin de nizam altına alındığı bu devrede; malî bir takım sıkıntılara rağmen, kömür üretimi muntazam bir surette artmış ve 1907 de 735 bin tona yükselmiştir.

1877 Rus Savaşı (93 harbi) dolayısiyle çekilen malî sıkıntının neticesi olarak, Bahriye İdaresinin kömür bedellerini ödeyemeyecek hale gelmesi ve bu arada kömür satışlarının sıkı bir rejime tâbi tutulması, üretimin düşmesine ve madencilerin iflâs etmesine sebebiyet vermiştir.

1883 de çıkarılan «İrade-i Seniye» ile satışlar muayyen bir rejime tâbi tutulmuş ve bilhassa, özel sektörün harekete geçmesini teminen Havza ekonomik hayatında aynı irade'i seniye önemli rol oynamıştır. Şöyleki: Amprik incelemelerden sıyrılarak jeolojik, coğrafî ve ekonomik incelemelere girişilmesi; liman, havaî hat, sathı mâil vargeli, lavvar, ve sairenin kurulması hep bu devreye rastlar.

Bütün bu teknik yeniliklere paralel olarak üretim yükselmiş ise de; kazanç hırsı ile hareket eden şirketler Havzayı tam mânasiyle sömürmüş, nizamnameye rağmen işçi sefil olmuştur.

Politik durumlara göre sermayelerin yön değiştirmesi sebebiyle, kömür ekonomimizin işletme tarihi de yabancı şirketlerin tarihi ile karışmıştır.

Türk işçisi ve ulusal servetimiz yabancı şirketler tarafından istismar edilerek sömürülmüştür.

5 — MEŞRUTİYET DEVRİ :

43 Yıllık Bahriye İdaresinden sonra, kömür işletmeciliği; 1908 Meşrutiyet İnkilâbını müteakip nafıa işinden sayılarak, Nafıa Nezaretine verilmiştir. Ancak, beş ay sonra Ziraat ve Ticaret Nezaretine devredilerek 1909 da Havza'i Fahmiye Müdüriyeti (Kömür Havzası Müdürlüğü) kurulmuştur.

6 — BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI (1914 - 1920) :

Başına bir Alman Albayı getirilerek kurulan «Harp Kömür Merkezi» ile Ereğli Havzası, Almanların rahatça hareket edebildikleri nüfuz mıntakaları haline gelmiş ve birçok şirketlerin aksiyonları Alman sermayedarlarının eline geçmiştir. Bu arada, Rus Donanmasının bombaları altında üretim 1917 de 158.500 tona düşmüştür.

Harp sonunda Fransızlar tarafından, kendi sermayelerinin emniyeti ve selâmeti bahane edilerek, işgal altına alınan ve idare merkezi İstanbul'da bulunan «İtilâf Devletleri Kömür Komisyonu»na verilen Havzanın kömür üretimi, mütareke sonunda ağır ağır yükselip 1920 de 569.400 tona çıkmıştır.

Bu devre içinde Havza en kara günlerini yaşamış; taraf taraf siyasî emeller tebellür etmiş, Fransız işgali Ereğli'ye kadar genişlemiş ise de ,Havzayı Millî Kuvvetlerin kahramanca mukavemeti kurtarmıştır.

MİLLÎ Hükümet, mütareke devrinin feci şartları altında Havza'ya el koymuş ve kömür çıkarma konuları üzerinde önemle durmuştur.

İşçi, ordunun bütün ihtiyacına rağmen askerlikten tecil edilmiş; maden kömürünün satış ve sevkine ait kayıtlar kaldırılmıştır.

1921 de Büyük Millet Meclisince çıkarılan kanun, işçilik ve ekonomik kalkınmamızın ön plânları tesbit edilirken:

— Kömür üretiminin rasyonelleştirilmesi,

— Teknik eleman yetiştirilmesi,

— Kömür nakli ve ormanlarımızın korunması,

— Kömür tâli maddeleri sanayii,

— Kömür ihracı,

gibi, kömür Havzasının ekonomik, sosyal ve teknik problemleri, ulusal ekonomi programımızda bir bütün olarak ele alınmıştır.

Bu cümleden olarak, 1924 de Zonguldak'ta Yüksek Maden ve Sanayii Mühendis Mektebi kurulmuş ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü tarafından Avrupa ve Amerika'ya talebeler gönderilmiştir.

T.K.İ. Genel Müdür Yardımcısı
Ahmet Demir YÜCE

KÖMÜR DÂVASINDA CUMHURİYET İDARESİNİN ZAFERİ

Batı uygarlığına ulaşmak isteyen Cumhuriyet idaresi, millî servetlerimizin yabancılar tarafından sömürülmesine son vermek ve toprakaltı ve topraküstü millî servetlerimizi değerlendirmek üzere ulusal ekonomi dâvasına sarılmıştır.

Devletin İşletmeci olarak Havzaya gelişi, genel ve ekonomik hayattaki gelişmeler neticesi maden kömürüne olan ihtiyacın artmasiyle olmuştur.

1937 yılına kadar Devlet, Havza İktisat Müdürlüğü ile ocakları kontrol etmiş ve Havzanın bir kısım ocaklarına sahip olan İş Bankasını üretimi arttırmakla görevlendirmiştir. Ancak, diğer birkısım ocakların sahibi bulunan Fransız sermayeli Ereğli Şirketinin —bahsolunan bütün imkânlara rağmen— sömürgecilik politikasiyle hareket ederek temsil ettiği sermaye yanında millî menfaatlerimize yer vermemesi ve memleketimiz sermaye piyasasında büyük kapital bulmanın güçlüğü, dolayısiyle Devlet Havza'ya doğrudan doğruya işletmeci olarak girme zorunda kalmıştır.

Bu mahzurlar ve millî menfaatler gözönüne alınarak çıkarılan, 3146 sayılı kanunla, Fransız sermayedarlarla yapılan ve 1936 'da neticelenen satış mukavelesi ile bütün imtiyazlar geri alınarak Şirketin bilcümle menkul ve gayrimenkulleri 3.500.000 TL. karşılığında Devlete intikal etmiş ve böylece Ereğli-Zonguldak Taşkömürü Havzası'nın bir kısım ocak ve tesisleri Etibank'a verilmiştir.

Devletin işletmeciliği ile işlere «yıkıcı istihsal » politikası yerine «Millî Servetlerin Kıymetlendirilmesi» düşüncesi hâkim olduğundan, istihsal artışına rağmen, ocaklarda ihzarat işlerine geniş yer verildiğinden; randıman düşmüş ve maliyet bir miktar artmıştır.

Buna rağmen Türk mühendis, usta ve işçisi millî sermaye uğrunda feragat ve fedakârlıkla çalışarak kömür işletmeciliğimizi hükümetin azamî müzahereti sayesinde Avrupaî bir işletmecilik hüviyetine getirmiştir.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DEVRİ

İkinci Dünya Savaşının yarattığı olağanüstü şartlar karşısında, hergün biraz daha artan, memleket ihtiyacı ile mütenasip bir şekilde maden kömürü üretiminin hızlandırılması maksadiyle; teknik ve sosyal meselelerin bütünüyle halli için, Havzadaki işletmelerin birleştirilmesi ve mülkiyet hakkının bir elde toplanması cihetine gidilmiş; 15/10/1940 tarih ve 3867 sayılı kanunla ocaklar sahiplerinden satın

Genel Müdür Yardımcısı
Atilâ AYBAY

alınarak; idare ve mülkiyet, bütünüyle bir İktisadî Devlet Teşekkülü olan Ereğli Kömürleri İşletmeleri Müessesesine verilmiştir.

Buna ihtiyaç vardı. Çünkü, demiryollarımızın kilometreleri uzuyor, lokomotifler ve vapurlarımız çoğalıyor, şeker, çimento; Karabük Demir ve Çelik Fabrikaları, Kırıkkale gibi daha birçok resmî ve özel sektör tekstil sanayi v.b. fabrikaların sayısı artmış ve kömüre çok ihtiyaç hasıl olmuştur.

Daha Rasyonel ve daha rantabl kömür işletmeciliği için (Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu) kuruluyor.

KÖMÜR konusunda, dünyanın içinde bulunduğu ekonomik, sınaî şartlar muvacehesinde uluslararası alanda önemli bir yer verilmiş olması, ulusal ekonomimiz için aynı ehemmiyetle bu konu üzerine eğilmek zaruretini doğurduğundan; Ereğli Havzası ile birlikte Garp Linyitleri ve Kömür Satış ve Tevzi Müesseselerini de bünyesinde toplayarak «TÜRKİYE KÖMÜR İŞLETMELERİ KURUMU», hükümetin ekonomik örgütlerimizi ihtisaslaştırma ve temerküz ettirme prensibine uyularak kurulmuştur. O itibarla, asıl hedefi dolayısiyle bir Maden Finansman Bankası olması lâzım gelen fakat bâzı zaruretler yüzünden kuruluş gayesini yerine getirmeyen Etibank; mahiyet, faaliyet ve idare tarzları itibariyle birbirlerinden çok farklı teknik, idarî ve malî sistemlere ihtiyaç gösteren değişik sınaî ve ekonomik konuları kendi bünyesinde toplayamadığı için, sorumlu müessese olarak «Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu» kurularak kömür üretim ve satış sorunu uhdesine verilmiştir.

Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürü Yüksek Mühendis Behzat Firuz ne diyor?

Memleketimizin taşkömürü ve linyit üretimi ve tüketimi işlerini gören, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürü Yüksek Mühendis Behzat Firuz'a, Kurumun çalışmaları hakkında soru sormadan önce bir kaç satırla onun kısa bir biografisini vermeyi doğru buldum.

23.Ekim.1916 yılında İstanbul'da doğan, anne ve babası Eğin'li olan Behzat Firuz ilk, orta ve lise öğrenimlerini İstanbul'da yaptıktan, 1935 Teknik Üniversitesinde okuduktan sonra, 1936 yılında M.T.A. Enstitüsü hesabına Almanya'ya Freiberg Maden Akademisine, Maden Mühendisliği tahsil etmek üzere gönderilmiştir. Bu Üniversite'de beş sömestr okuduktan sonra 2. Cihan Savaşı sebebiyle yurda dönmüştür. Geri kalan öğrenimini Amerika'da Fittsburgh, Pennaylvania Üniversitesinde tamamlayarak 1941 de B.S. ve M.S. derecelerini almış ve 1942-1943 de bir yıl W. Virginia Koppers ocaklarında çalışmış ve 1943 yılında yurda dönerek Zonguldak E.K.İ. de işe başlamıştır.

Sırasiyle muhtelif yıllarda Güntepe-Dilâver ocak mühendisi, Dilâver Bölüm mühendisi, Kasaptarla-Kozlu Bölüm mühendisi, Gelik üretim Başmühendisi, Gelik Bölgesi Teknik muavini, Gelik Bölgesi müdürü, E.K.İ. Etüd müdürü, E.K.İ. Müessese müdürü, Sanayi Bakanlığı İktisadî Devlet Teşekkülleri Merkez Kurulu üyesi ve 12.4.1963 den beri Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğünü ifa etmektedir.

Bu kısa Biografiden anlaşılacağı üzere, kömür dâvamızın başına Avrupa ve Amerika'da yetişmiş bilgili bir uzman getirilmiştir.

Genel Müdürü bulunduğu müessesede, çok değerli Maden Mühendislerine, Müşavirlerine, jeoloğlara, iktisatcılara, uzmanlara kısaca mesleklerinin ve görevlerinin sorumluluğunu müdrik arkadaşlara sahiptir.

Yardımcılarından, Atila AYBAY, Ticarî ve Malî; Ahmet Demir YÜCE de İdarî ve Sosyal işlere bakmaktadır.

Avrupaî anlamda bir çalışma temposunda olan Kurumun Genel Müdürü, çalışmaları hakkında bize şu bilgileri verdi :

«— 6974 Sayılı kanunla kurulmuş olan T.K.İ'nin ayni kanunla belirtilmiş görevlerini şöyle özetleyebilirim:

1 — Taşkömürü, linyit, trup gibi kömür madenlerini aramak ve işletmek.

2 — Bu madenlerden kok, briket ve bilcümle talî maddeler imâl ve istihsal etmek.

3 — Mahrukat kanununun verdiği görevleri yerine getirmek.

4 — Bütün bu çalışmaların gerektirdiği her türlü alım ve satım, nakliyat v.s. işleri yapmak.

5 — Devlet, Özel idare ve belediyelerin ve bunlara bağlı işletmelerle, İktisadî Devlet Teşekkülleri ve müesseselerinin, özel teşebbüsü istihsal ettiği kömürleri ve bunlardan elde edilen kok ve briket kömürlerini ve koklaşma esnasında elde edilen talî maddeler ile bitümlü şistleri yönetmelik esasları dairesinde alıp satmak...

T.K.İ. Bu görevlerini yerine getirirken yurt sanayiinin enerji ihtiyaçlarının karşılanması ve genel enerji dengesinde % 45 paya sahip ticarî olmayan yakıtların terkedilmesi yolunda dinamik bir istihsal ve satış politikasını uygulamaktayız.»

— Memleketin karaelmas problemini halle çalışan kurumunuzun sermayesi ne kadardır?

«— T.K.İ. nin nominal sermayesi 750.000.000 TL. olup, 390.299.538 TL. sı ödenmiştir.»

— Memleketimizde uygulanması gereken genel kömür politikası ve bu politikanın nın uygulanmasında T.K.İ. nin rolünü kısaca özetleyebilir misiniz?

«— Mümkündür. Önce taşkömüründen başlayalım:

Merkezi Zonguldak'ta bulunan Mahdut Mes'uliyetli Ereğli Kömürleri İşletmesi Müessesesi'nce üretilmektedir. Müessese'nin Nomina Sermayesi 440.000.000 TL. dır. Ödenmiş sermayesi de 327 milyon liradır.

Taşkömürü üretim ve satışında enendüstrinin ihtiyaçlarının karşılanması ana prensiptir. Birinci Beş Yıllık Plân Döneminde uygulanması devam eden Zonguldak Taşkömürü Havzası projesi 7 milyon ton tuvenan taşkömür üretimi olan hedefine, plânda ögnörülen tarihten iki yıl önce ulaşmıştır. Bunun üzerine taşkömür üretiminin endüstrinin ihtiyaçlarını karşılıyabilecek bir seviyeye getirilmesi için 1972 yılında 1.3. milyon ton satılabilir üretim artışını öngören bir proje hazırlanmış ve 1966 yılı başından itibaren uygulanmasına başlanmıştır. Projenin gerçekleşmesi için 780 milyon liralık yatırım yapılacaktır.

Bugünkü durumda taşkömürünün genel enerji dengesindeki payı % 15,9 dur.»

— Taşkömürü rezervlerimiz ne kadardır?

«— Alınan son bilgilere göre, 474.701.000 tonu görünür ve muhtemel 825.369.000 tonu mümkün rezerv olmak üzere Taşkömür Havzası toplam rezervi 1 Milyar 327 Milyon tondur.»

— Gerek sanayicilerin gerekse halkın ısınması için taşkömür talebi her yıl artıyor, bu talepleri nasıl karşılayacaksınız?

«— Taşkömürü talebinin 1967 de 4.7, 1970 de 5.1, 1972'de ise 6 milyon ton olacağı tahmin edilmektedir. 1966 yılı başında uygulamasına başlanan Taşkömür Havzası tevsii Projesinin sağlayacağı üretim sayesinde bütün talepleri karşılıyabileceğiz.»

Neye var, neye yok?

Tarım Bakanlığı varken Köy Bakanlığına ne lüzum var?

Bayındırlık Bakanlığı varken İmar ve İskân Bakanlığına ne lüzum var?

Bu bakanlıkların olması, Devleti kuvvetlendirmiyor; işleri kolaşlaştırmıyor; tersine devleti zayıflatmakta ve işleri de güçleştirmektedir. Üstelik yüz milyonlarca lira da boşuna harcanmaktadır.

Devletin alt kademelerinde de buna benzer çok lüzumsuz teşkilât var. Ama kimse bunlarla uğraşarak düzeltmiye çalışmıyor.

Bunlara karşılık mutlaka yeni teşkilât kurulması gereken çok önemli sahalarımız da var. Meselâ Maliye Bakanlığı en azından ikiye ayrılmalı; biri devletin gelir ve gider işleriyle öteki de, malî politika ve devlet mallarının yönetimiyle uğraşmalı.

Neye lüzumsuzlar var da, lüzumlular yok?

Sebebini kimse bilmez. Galiba bu işe Rufailer bile karışmaz!

— İşçi durumunuz nedir?

«— Birinci Beş Yıllık dönemde işçi yevmiyeleri şöyledir :

	1963	1964	1965	1966	1967 (Pr)
Yevmiye başına işçilik (TL.)	20.95	24.76	31.01	35.11	34.19
Yevmiye başına sosyal masraf	6.97	7.42	8.65	9.74	9.75
T O P L A M (TL.)	27.92	32.18	39.66	44.85	43.44

— Linyitlerimizde ekonomimizde önemli bir yer alıyor. Linyit işletmeciliğimiz nasıl gelişiyor?

«— Genel enerji dengesinde % 45 oranındaki bir payı olan odun ve tezek yerine, yakıt olarak ucuz linyit ikamesi ve böylece ticarî olmayan yakıtların kullanılmasının önlenmesi linyit politikamızın ana hedefidir. Ekonomik ve sosyal bakımdan çok önemli olan bu hedefe ulaşılması için bölgesel üretim politikası uygulanmasına başlanılmıştır. Çorum'da ve Beypazarı'nda yeni linyit ocaklarının işletilmesi, Trakya'da Saray linyitlerinin ele alınması bu politikanın olumlu sonucudur.

Merkezi Tavşanlı'da bulunan Mahdut Mes'uliyetli Garp Linyitleri, linyit üretiminin büyük bir kısmını yapan Kurumumuza bağlı verimli bir işletme müessesesidir.

Müessesenin nominal sermayesi : 75 milyon TL. ve ödenmiş sermayesi de 30 milyon TL. dır.»

— Taşkömürü gibi linyit ihtiyacımız da artmaktadır, halkın talebi çoğalıyor, linyit taleplerine kâfi derecede cevap verebiliyor musunuz?

«— Dediğiniz doğrudur. Yurdumuzda hızla artan linyit talebini karşılamak amacıyla bu havzada uygulanmak üzere 4 milyon ton tuvönan linyit üretimini öngören Garp linyitleri, Seyitömer linyitleri projesinden ayrı olarak 750 bin ton tuvönan linyit artışını sağlayacak «Tunçbilek gelişme projesi» ile 1.400.000 ton tuvönan linyit artışını sağlayacak» Seyitömer gelişme projesi», 325 bin ton üretim artışını ön-

Şimdi Türkiye'de de kömür modern usullerle çıkarılmaktadır.

gören «Soma Bölgesi tevsii projesi» hazırlanmıştır. Ayrıca Etibankca kurulacak Seyitömer Termik Santralının ihtiyacı olan Közkömürü karşılıyacak bir proje hazırlanarak 1967 Eylülünde Devlet Plânlama Teşkilâtına intikal ettirilmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde uygulanmasına başlanacak tevsii projesinde öngörülen üretim hedefi 6 milyon 600 bin ton tuvönan, yatırım ise 200 milyon liradır.

Bugünkü durumda linyitin genel enerji dengesindeki payı % 10,1 dir.»

— Linyit nezervlerimiz ne kadardır?

«— T.K.İ. nin linyit rezervi 430 milyon tonu görünür muhtemel, 130 milyon tonu mümkün rezerv olmak üzere 560 milyon tondur.

1970 de linyite olan talebin 7 milyon tona ulaşacağı tahmin edilmektedir. T.K.İ. nin 1970 üretimi 5 milyon ton civarında olacağından aradaki farkı özel sektör linyit işletmelerince karşılanması gerekmektedir.»

— Linyit işletmelerinizde ne kadar işçi çalışıyor?

«— Buradaki işçi miktarı E.K.İ. deki kadar değil, azdır. Birinci 5 yıllık dönemde işçi miktarları şudur :

	1963	1964	1965	1966	1967 (Pr)
İşçi sayısı (ortalama)	5.362	5.420	5.410	5.179	6.042
Yevmiye başına işçilik (TL.)	16.75	20.59	22.06	28.98	29.04
Yevmiye başına sosyal masraf	7.61	8.57	9.09	10.94	11.76
T O P L A M (TL.)	24.36	29.16	31.15	39.92	40.80

Plân gereğince çalışmalarımızla sağladığımız taşkömür ve linyit ürünlerimizi, merkezi Ankara'da olan Mahdut Mes'uliyetli Kömür Satış ve Tevzi Müessesesi dağıtıp satmaktadır.

Bu müessesenin de nominal sermayesi 5 milyon, ödenmiş sermayesi 3 milyon lira müessesenin son 5 yıllık dahilî ve haricî satışları artmakta ve Hazineye büyük kazançlar sağlamaktadır.»

S O N

Fakirlik, Hastalık ve Cehaleti nasıl bertaraf edebilir?

Yazan : David SARNOFF
(Radio Corporation of America İdare Heyeti Başkanı)

İNSAN topluluklarının bünyesini sarsan birçok huzursuzluk ve şiddet hareketlerinin çoğu fakirlik, açlık, hastalık ve cehaletin devam etmesinden ileri gelmektedir. Bundan başka birçok kıt'ada nüfus artışı gıda maddeleri istihsalinden çok daha büyük bir hıza sahiptir.

Asrın sonuna doğru geri kalmış ülkelerde, endüstriyel ekonomilere sahip ülkelerdekinden dört misli daha fazla insan yaşıyacaktır. Bugünkü temayüller değiştirilmediği takdirde, bu insanlar, en geri ülkelerin halkından daha fazla fakir olacak, hastalık ve cehalete maruz kalacaklardır.

İnsanların bunlardan kurtarılması fakirlik, kıtlık ve cehalete karşı teşkilâtlı bir taarruza geçilmesini ve insan kabiliyetlerinin ve kaynaklarının eşi görülmemiş derecede seferber edilmesini icap ettirmektedir.

Son zamanlara kadar bu şekilde gayret sarfedilmesi insanoğlunun kabiliyetinin ötesindeydi. Bugün ise bilim ve teknoloji bu yolda pek çok imkân sağlamıştır. Son 20-30 yıl zarfında ortaya çıkartılan keşifler, yapılan icatlar ve yenilikler sayesinde insanların çok daha yüksek refah, sağlık ve eğitim kademelerine yükseltilmeleri mümkün olabilecektir.

Meselâ, bioloji, kimya ve oseonoğrafi sahasındaki gelişmelerin yardımiyle açlık ve beslenme kifayetsizliği bertaraf edilebilecektir. İnsanlar deniz altında yaşayıp çalışabilmektedirler, ve yakın bir zamanda deniz diplerinden ne şekilde gıda maddeleri elde edilebileceğini gösterebileceklerdir.

Kimya laboratuvarları petrol ve pamuk çiğidinden proteinler elde etmeye başlamıştır. Bunlar gelecekte her zevke uygun şekilde ve lezzette, ucuz bir fiata imal edilebilecek sentetik gıda maddelerinin öncüleri olabilecektir.

Yeni jenetik bilgiler nebatların büyümesi ve irsiyet hakkında bilinmeyen birçok hususları ortaya koymaktadır. Bu bilgilerin uygulanması ziraatçilerin daha fazla mahsul elde etmelerini mümkün kılmak suretiyle ve yılda bir kaç defa mahsul elde edilmesini sağlamakla gıda maddeleri istihsalini artırmış olacaktır.

Bunlar ve bunlarla ilgili gelişmeler dünyanın her tarafında insanların daha iyi beslenmesini mümkün kılacaktır.

İnsanların büyümesi için gıda maddeleri elzem olduğu gibi, ekonomik gelişme için de enerji, hayatî önem taşımaktadır. Diğer her hangi bir faktörden ziyade bir toplumun ilkel bir çevrede mi kalacağını, yoksa 21. Asra doğru mu ilerliyeceğini enerji kaynakları kararlaştırmaktadır.

Atom enerjisi, büyük enerjiye ihtiyaç olan yerlerde birçok engeli ortadan kaldırmaya muvaffak olmuştur. Atom enerjisi ilerideki yıllarda birçok bölgelerde in-

san gücünün ve birçok âletlerin yerini alacaktır.

Daha büyük atom tesisleri bugün, hidroelektrik kaynakları veya fosil ve diğer yakıt kaynaklarından uzak olan, bölgelerdeki fabrikalara hizmet edecektir. Bu atom tesisleri tuzlu suyu tatlı suya çevirmek suretiyle kurak bölgelerin sulanmasını sağlamaktadırlar.

Ucuza mal edilecek atom enerjisi sahil devletlerinin deniz diplerinden masrafsız bir şekilde çeşitli madenlerin çıkartılabilmesini mümkün kılacak, ve ilk defa olarak deniz diplerindeki geniş maden ve kimyevî maddelerden insanların istifadesini sağlıyacaktır.

İyi bir beslenme ve refah, bugün dünyanın fakir halkı arasındaki kronik yorgunluk ve enerji azlığını gidermek bakımından önemli bir rol oynıyacak, fakat onların bugün maruz kaldıkları hastalıklarla mücadele için de ahenkli bir şekilde gayret sarfedilmesi icap edecektir.

Tıp ilmi bu gaye için kimyasal, biolojik ve elektronik silâhların geliştirilmesi hususunda büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Yakın bir gelecekte tıp sadece hastalıkların tedavisi ve önlenmesi için son derecede etkili ilâçlara sahip olmakla kalmıyacak, fakat aynı zamanda hastalıklı organların değiştirilmesi hususunda da elektronik cihazlara sahip olacaktır.

Bugün operatörler hasta bir kalbin çalışmasına yardım için insan vücuduna küçük cihazlar yerleştirebilmektedirler. Gelecekte ciğerler, böbrekler ve diğer organların yerini alacak elektronik cihazlar geliştirilecektir.

Muhtemelen bugün en önemli meselelerden biri de cehalettir. Bugün 100 den fazla ülkede halkın yarısından azı okuyup yazabilmekte ve bunların bazılarında da cehalet seviyesi yüzde 90'ı aşmaktadır. Bu şartlar altında sür'atli bir ekonomik kalkınma hemen hemen imkânsızdır.

Yakın bir gelecekte cehalet perdesini yırtacak ve cehaleti ebediyen bertaraf edecek teknolojik çözüm yolları bulunacaktır. Televizyon ve muhabere peykleri insanların tecrit edilmiş halde bulunmasının önüne geçecek, ve dünyanın her tarafında yaşıyan halkı bilgiye kavuşturacak dünya çapında bir sisteme yol açacaktır. Sun'i peykler vasıtasiyle bir kıt'adan diğerine ders materyeli gönderilebilecek ve bu suretle bir öğrenciye her hangi bir konuda bilgi verebilecektir.

Dünyadaki bilginin büyük bir kısmının elektronik beyinlerin kullanıldığı kütüphanelerde muhafaza edileceği günler çok yaklaşmıştır. Dünya çapındaki bir sun'i peyk sistemi vasıtasiyle öğrenciler, araştırma uzmanları ve meslek sahipleri bu bilgiden faydalanabileceklerdir. Bu gayenin tahakkuku dünyanın her tarafında öğretim ve öğrenim için her türlü bilginin sağlanmasını mümkün kılacaktır.

İşte bunlar teknolojinin fakirlik, hastalık ve cehaletin bertaraf edilmesinde yapabileceği önemli işlerden bir kısmını teşkil etmektedir.

Başkaları cahil olmalı ki..

Başkalarını küçültürsek kendimiz büyürüz.

Bilgin mi olmak istiyoruz? Durmadan başkalarına cahil demeliyiz.

Bir solcu genç fıkra yazarı, şöyle diyor : «Önce kalkınalım, sonra sağ - sol kavgası yapalım diyenler, sosyolojinin alfabesini bilmeyen cahillerdir.»

Bu kategoriye biz de giriyoruz!.

Herhangi bir fikir adamı, herhangi bir konuda yeni bir tez mi ortaya atıyor? Türk fikir adamının bu konuda hiç bir şey söylememiş, yazmamış, herşeyi şimdi kendisinin keşfetmiş olduğunu belirtmesi lâzım. Başka türlüsü ayıptır, küçüklüktür.

Şark'ta manevî değerlerin de —maddî değerler gibi— dağıldıkça azaldığına inanılır. Oysa ki bunlar dağılıp yayılmak suretiyle çoğalır. On sahifelik yazısında on kimsenin fikrini kaynak olarak gösteren insan bizde de çıkarsa kaynaklar mutlaka alman, ingiliz, fransız bilginleridir. Bu arada Türk adını kaynak yapmak düpedüz küçüklüktür.

Şarklı ve geri olmamızın bizce en ayırıcı özelliği budur.

İstanbul Esnafı

III(*)

Yazan : Reşat Ekrem KOÇU

ESNAFIN MESİRE EĞLENCELERİ :

Çok eski bir gelenek olarak İstanbul Esnafının hemen her zümresi yılda bir defa bütün çırakları, kalfaları, ustaları, âmirleri ve ihtiyarları ile toplu olarak, aralarında sûreti mahsusada topladıkları para ile Haydarpaşa Çayırı, Küçüksu Çayırı, Beykoz Çayırı, Büyükdere Çayırı, Florya ve Kâğıthane mesirelerine gider, çadırlar ve lonca malı vakıf mutfak ve sofra takımları götürerek bir iki gece orada kalırlar, gençler türlü oyunlar, yaşlılar ârifâne sohbet ile eğlenirlerdi. Her esnaf zümresinin her yıl aynı mesireye gitmesi de gelenek icâbı idi; meselâ Terlikçi Esnafı daima Beykoz Çayırına on senede bâzan yirmi senede bir mesirede 15 - 20 gün kalırlar, zamanımızın tâbiri ile Çadırlı Kamp hayatı geçirirlerdi.

ESNAF NİZÂMI :

Yüzyıllar boyunca İstanbul Esnafının tâbi olduğu nizamlar İstanbul Kadılığı tarafından tesbit edilmiş ve Esnaf Ketküdâları ile esnafa tebliğ edilmişdir; ve devir devir bu tenbihler tâzelenir, esnafın tenbihlere, nizama riâyet edip etmediği İstanbul Kadısı adına Ayak Nâibi tarafından teftiş edilmişdir. Esnaf nizamlarının birer sûretleri de büyük şehrin diğer üç kadılığı olan Eyyub, Galata ve Üsküdar Kadıları tarafından kendi bölgelerindeki esnafa bildirilmişdir. Bu eski esnaf nizamnâmeleri için zamanımızın tâbiri Belediye Zabıtası Tâlimatnâmesi denilebilir. Örnek olarak aşağıdaki satırları Hicrî 1040 (M. 1630 - 1631) ve Hicrî 1091 (M. 1680) tarihli nizamnâmelerden alıyoruz :

EKMEKÇİLER, ÇÖREKÇİLER — Ekmekçinin ekmeği ve çörekçinin çöreği çî, kara, ekşi ve noksan olmaya, olursa dirheminden 1 akçe cezâ alına (o devrin parasına göre çok ağır cezâdır. Elekleri sık olup ekmek kepekli olmaya, olursa ekmekçiye muhkem siyâset oluna.

Eski İstanbul berberleri

KASABLAR — Koyunu keçiden ve erkeği dişiden ayırd edip satacaklardır. Koyunun semizi saklanıp arığı kesilmeyecekdir. Dükkânlarında her zaman et bulundurmaya mecburdurlar. Bunlara riâyet etmeyen kasabın hakkından geline.

AŞÇILAR — Yemekleri çî ve tuzlu olmaya. Kâseleri temiz, kazanları kalaylı, çanakları yeni ve sırçalı, ve aşçının, ya-

(*) Bundan önceki yazılar 68 ve 69. sayılarımızda çıkmıştır.

mağının, uşağının futaları yeni ve temiz ola.

BÖREKÇİLER — Koyun eti kıyması kullanacaklar, böreğin soğanı çok eti az, ve ekseri yeri boş olmayacakdır, ve iç yağı karışdırılmayacakdır.

LOKMACILAR — İşledikleri lokmanın hamuru çî olmaya ve balı akîdeli ola.

BAKKALLAR — Malın iyisini fenâsını ayırd edip satacaklardır. Terâzileri çok doğru olacakdır, eksik tartıp satan bakkalın hakkından geline.

YOĞURTÇULAR — Sütleri gözlene, su katılmış sütden yoğurt yapılmaya ve yoğurda nişasta katılmaya.

KAYMAKÇILAR — Kaymağa nişasta katmayacaklar.

HELVACILAR — Helvanın her çeşidinde bal'ın en iyisini kullanacaklardır.

ŞERBETÇİLER — Şerbetlerin miski ve gülsuyu ve lezzeti yerinde olacak, karlı buzlu satılacakdır.

TURŞUCULAR — Turşularını iyi ve âlâ sirke ile yapacaklardır, turşuda kepek ekşisi kullanılmayacakdır.

TERZİLER — Dikişlerini sık dikecek, ve esvabı vaad ettikleri günde yetişdireceklerdir, ziyâde iş alıp gününde yetiştirmeyen terziler tâzir edilir (falakaya yatırılıp dayak atılır), bir kimsenin esvabını sakat diken terziye keza dayak atılır.

ABACILAR — Abanın sıkını, iyisini satalar.

GÖMLEKÇİLER — Dikişlerini sağlam dikeler ve âdet üzere gömleklerin yenleri bol ola.

ESİRCİLER — Câriyeyi ve köleyi üzerlerindeki esvabla satarlar, esirleri süslü esvabla gösterip satarken o esvabları soyub alamazlar, câriyelere aklık ve kızıllık sürülmeyecekdir.

ÇUHACILAR, KEMHÂCILAR, ATLASCILAR, BÜRÜNCÜKCÜLER — Çuhayı, kemhâyı, atlası, bürüncüğü tesbit edilmiş en ve boyda işleyeceklerdir, ondan eksik dokumayacaklardır.

PABUÇCULAR — Sağlam pabuç dikeceklerdir, bir pabuçu kaç akçeye satarlar ise pabucun mîâdı akçe başına iki gündür, bu tez sökülür ise pabuççuya dayak atılır.

ESKİCİLER — Yamaları sahtiyandan koyacaklardır, meşin yama olmaya, ve dikişi sık dikeceklerdir.

MUMCULAR — İyi yağdan mum yapacaklardır, kokmuş bozuk yağdan mum yapılmayacakdır.

HAMAMCILAR — Hamamlar çok temiz, suyu mûtedil, hamamın içi sıcak olacakdır. Dellâkler cüstü çâlâk (eline ayağına çabuk canlı, hareketli) olacak, usturaları keskin olacak, ziyâde hizmet idüb muhkem kese süreler; anın usturası ayrı ola, o usturayı başa sürmeyeler. Tasları kalaylı, peştemalları çok temiz ve sağlam ola, Natırlar müşteriye pâk futalar ve silecek vereler.

BERBERLER — Üstleri temiz, elleri ayakları temiz, usturaları keskin, peşkirleri, makremeleri temiz ola.

BOYACILAR — Sâbit boya kullanacaklardır, boyadıkları şeyleri yol üstüne asmayacaklardır.

DEBBAGLAR — Taşradan getirilmiş deriyi ve kurban derilerini işleyemezler; İstanbul salhânelerinde kesilen hayvanların derilerini işlerler. İşledikleri derileri iyi pişireler (pis kokulu olmayacakdır).

KEÇECİLER — Keçeyi çî pişirmeyeler.

HALLAÇLAR — Muhkem pamuk atalar, 50 dirhem pamuğu 1 akçeye.

DEMİRCİLER, KAZANCILAR, KALAYCILAR — İşlerini kalp işlemeyeler, işlerinde özür bulunmaya.

KILIÇCILAR, BIÇAKCILAR — Firenk demirinden kılıç ve bıçak yapıp Şam demiri diye satmayalar, cinsi cinsine satalar.

DÜLGERLER, MİMARLAR, DUVARCILAR — İşlerinin başına gün doğarken gelecekler ve gün batmadan işi bırakmayacaklardır.

ODUNCULAR — Odunun boyu deve yükü olursa 4, katır yükü olursa 6 karış ola, ve yük, devenin ve katırın taşıyabileceği kararda olacak, eksik olmayacakdır.

Ve bütün esnaf narha mutlaka riâyet edeceklerdir, etmeyenlerin hakkından geline, tâzir olunalar...

Esnafın tâziri dayak; esnafın hakkından gelme hapis, zından; ve esnafa siyâset îdam demekdir. Bâzan dayakda, sopa başına 1 akçe alınır, dayak cezâsı nakdî cezaya çevrilirdi.

ESNAF TEFTİŞİ VE CEZALARI :

Esnaf ahlâk ve terbiyesine ne kadar dikkat edilse, devir devir ve her zaman için esnaf arasında narha riâyet etmeyen, eksik mal satan, terâzisi, kantarı, arşını, ölçeği hileli bir takım adamlar çıkmışdır, ve esnaf arasında rekabetler, kıskançlıklar, gönül alâkaları ve daha türlü sebebler ile türlü uygunsuzluklar, çirkin, kirli, kanlı vakalar olmuşdur.

Tanzimatdan önceki devirde esnafın ahvâlinin teftişi, İstanbulun idâre âmirleri Sadırâzam, Yeniçeri Ağası, İhtisab Ağası, semt semt Kolluk Çorbacıları, esnafın kendi teşkilâtı içinde esnaf Kethüdâları (Kâhyaları) şer'î ve adlî vazifeleriyle birlikde büyük şehrin belediye işlerine bakmak ile de görevli bulunan İstanbul Kadısı, Eyyub Kadısı, Galata Kadısı ve Üsküdar Kadısı, ve dört kadı efendinin bilhassa esnafı teftişe memur geniş yetkili vekilleri olan Ayak Nâibleri tarafından yapılmışdır (B. : Sadırâzam; İhtisab; Yeniçeri Ağası; Kolluk; Çorbacı, cild 7, sayfa 4098; Çardak Kolluğu, cild 6, sayfa 3748; İstanbul Kadısı; Eyyub Kadısı; Galata Kadısı; Üsküdar Kadısı; Ayak Nâibi, cild 3, sayfa 1427).

Esnafın mutlak şekilde riâyete mecbur oldukları narh defterleri İstanbul Kadılığınca tanzim edilir, ve Dîvânı Hümâyunda pâdişah adına tasdik edildikten sonra tebliğ ve ilân olunurdu; bu defterlerde sâdece eşyâ ve mal fiatlarının tesbiti ile yetinilmez, esnâfın riâyete mecbur olduğu nizam da kaydedilirdi.

Hilesi, hırsızlığı, yolsuzluğu ve sâir uygunsuzluğu görülen, tutulan esnafa verilen cezâlar yazılı bir nizama değil, geleneğe dayanırdı ve dayak ile hapis cezâları idi. Bozuk, eksik, hîleli tartı ve ölçü âletleri musâdere edilir, bozuk ve hîleli mallar da musâdere olunurdu. Hapis cezâları esnafın yerinin, dükkânının bulunduğu bölgenin şer'î mahkemesince verilir, dayak cezâları da ekseriya ve bilâ muhâkeme, hemen yerinde tatbik edilirdi, esnafın servetine, yaşına bakılmaz, suçlu ve suç ortakları, usta, kalfa, çırak dükkânından çıkarılıp dükkân kapusu önünde, sokakda falakaya yatırılırdı. Çıplak ayak tabanına vurulan sopa, değnek sayısı, suçun ağırlığına göre teftiş âmirinin keyfi takdirine bağlıydı.

Mutlaka bir mahkemede verilen hapis cezâlarının infaz yerleri, bir kaç gün için kolluk bodurumları, mahkeme binâsı bodurumları, uzunca, uzun ve hattâ bilâhapisler için de Babacâfer Zındanı, İplikhâne, Tersâne Zındanı idi.

Yeniçerilerin de esnaflık yapmaya başladığı devirlerde, bir yeniçeriyi kendi zâbitlerinden başkası tedib edemeyeceğinden dolayı hîle, hırsız veya herhangi bir uygunsuzluk suçu ile yakalanan yeniçeri esnaf, eğer sâdece dayak yemesi gerekiyorsa Ağakapusuna teslim edilir, dayak orada atılırdı; mahkemece hapse mahkûm edilirse yine önce Ağakapusuna gönderilir, Yeniçeri Ağası tarafından da bir Yeniçeri Hapishânesi olarak kullanılan Rumeli Hisarı Zındanına attırılırdı (B. : Babacâfer Zındanı, cild 4, sayfa 1734; İplikhâne; Tersâne Zındanı; Boğazkesen Kalesi, cild 6, sayfa 2910).

Esnaf Loncası ve Kethüdâsı, kadimden beri devam ede gelen usûl ve nizâma aykırı hareket eden, hilekârlığı, hırsızlığı huy edindiği meslekdaşlarınca da söylenen ve birkaç defa zâbıtaca da yakalanan, dayak veya hapis cezâlarına çarpdırılan esnafı bir müddet için zanaatdan veya ticâretden men ederdi.

Esnafa verilen hapis cezâları onu sâdece bir müddet zındanda kapatmakdan ibâret kalmazdı, gündüzleri Tersânede veya İplikhânede ağır işlerde amele yerine

Gelecek yazı :
ORDU ESNAFI VE
YENİÇERİLİK

Dış âlem - Olaylar

Fas Kralının Yurdumuzu Ziyareti

Yazan :
Dr. İlhami MASAR

XVII asırda Fas'a İspanyollar ve Portekizliler tarafından hücum edildi. Fas sömürge olmak üzereydi. Cezayir'den 5000 Türk levendi imdada yetişdi. Tanca'nın güneyinde «Üç Krallar» çarpışması cereyan etti, ve müstevliler mahvoldular. Savaşa üç Krallar ismi verilmesine sebep; İspanyol ve Portekiz Kralları ile sonuncunun yerine geçen Veliahdin de maktul düşmeleridir.

Faslılar bu savaşdan tarih kitaplarında bahsetmezler. Galiba şimdiki Kralın cedleri Filali şeriflere o zaman Osmanlı padişahları tarafından diğer Arap sultanlarına yapıldığı gibi muamele edilmek istenmiş. Filali şerifler hazreti Peygamberin ahfadı olduklarına inanırlar; gayet mağrurdurlar. Galiba o zamandanberi bize alınmışlar.

Ben Fas'da üç sene müddetle Birleşmiş Milletler namına kaldım. Cumhuriyet hükûmeti şimdiki Kralın pederi Mohammet V. i belki üç kerre memleketimize davet etti. Her yeni gelen sefir davetiye getirirdi. Para etmedi. Mısır Başkanı Nasır gibi bir şarklı zihniyeti ile evvelâ Türk Cumhurreisi gelsin dediler. On sene evvel Savarona, Kazablanka'ya gelmişdi. O zaman veliaht olan Prens Hasan, daveti kabul etmiş olmasına rağmen, Kazablanka'da başka bir davete gitti. Vapura suareye gelmedi. O zaman Fas sefiri olan dostum Veysel Zeki'nin az kaldı yüreğine iniyordu. Yine o devirde Türkiye ve İran'a ilk Fas sefiri tayin edildiği zaman, sefirin merkezinin Ankara değil, Tahran olacağını işitmiş ve yeni sefir Elfasi'ye «Nasıl olur?» diye sormuştum. Gülerek başını sallamıştı.

Gösteriş olsun diye tam şark usulü 141 kişi ile gelmesine ve İran ve Suudi Arabistan'da daha fazla kalmasına mukabil Ankara'ya şöyle bir uğramasına rağmen, Majeste Hasan, bize gelmek ile güzel bir jest yapmışdır. Ben Fas'lıları çok iyi tanırım. İnşallah bundan sonra münasebetimiz iyileşir. Kral Hasan'ın, kabul resminden mütehassıs olduğunu duydum.

Bulgar Başvekilinin Memleketimizi Ziyareti

BULGAR başvekili güzel sözler söyledi; elli senedir sulh içinde beraberce yaşadığımızı belirtti. Bulgarların tavırları bize karşı son senelerde çok yumuşamışdır. Turist olarak Bulgaristan'da hiç olmazsa bir gece kalan Türklerden vize aranmıyor ve kendilerine dostça muamele ediliyor. Turizm ile ilgili olanlara bu hususda yukardan icabeden direktiflerin verilmiş bulunduğu besbelli. Hele Turizm ile alâkadar tesislerde Türk bayraklarının da bulunuşu insanın içini açıyor.

Bu böyle olmakla beraber bana verilen ve Karadenizin «Varna» «Slantchew Briag» «Brauzhba» plâjlarını metheden broşürlerde yine de fırsat düşdükçe bize çatılmaktadır. Bakınız size aşağıda bir kaç misâl vereyim :

«Varna büyük bir kültür merkezi olmak üzere iken Osmanlılar memleketi istilâ ettiler, ve karanlık devir başladı. 1444 de Polonyalı ve Macar hıristiyan orduları yardımımıza geldiler; fakat mağlup oldular. Türkler Doğu Bulgaristan'a yerleşme-

ye başladılar. Varna pis bir şark limanı oldu; dar sokaklarda gürültülü kahveler, kervansaraylar, camiler inşa olundu. Şehir 1828 de Rus kardeşlerimiz tarafından kurtarıldı, fakat Türkler burayı yine geri aldılar, 25 aylık hürriyetten sonra Türk mezalimi yine başladı. Şehir 1878 de özgürlüğüne kavuşdu, geniş caddeler açıldı »

Bu yazı kısmen doğru da olsa, daha dostane bir tarzda da yazılabilirdi. Oysaki tarihî gerçek şudur:

1 — Türkler doğu Bulgaristan'ı zaptettikleri zaman asırlarca süren Haçlı - Koman - Peçenek - Slav - Bizans çekişmelerinden dolayı orada zaten nüfus namına bir şey kalmamıştı.

2 — Varna bir Elen kolonisi gibi, ve civarda büyük Gagavuz (Hristiyan Türk) toplulukları vardı. Elen şehirlerinde sokaklar daima dardı.

3 — Eski Türkler hiç bir zaman pis değildi. O zaman ülkemize gelen seyyahlar sokakların temizliğine şaşmışlardı.

4 — Biz cami yapdık ise kilise yıkmadık.

5 — Varna 400 senelik Osmanlı hakimiyeti zarfında sulh içinde büyük bir inkişaf göstermiştir.

Broşürde yukarki satırlar yazılmasa Türk - Bulgar ilişkileri yönünden daha iyi olurdu. Böyle yazıların ne mânası var?

Zenci Lider Martin Lüther King

KİNG muhterem bir adamdı; toprağı bol olsun. Tabiî beyaz veya zenci Amerika'da kargaşalıklar çıksın ve Başkan Johnson güç duruma düşsün diye düşünen biri tarafından öldürüldü. Her şeyin organize olduğu, katlin akabinde her tarafda birden kargaşalıklar çıkmasından belliydi.

Ama zavallı King boşuna öldü. Çünkü Başkan Johnson yeni seçimlerde adaylığını koymayacağını ve Vietnam'da bombardumanları durduracağını iki gün evvel zaten ilân etmişti.

Fakat boşuna öldü de denemez; çünkü Kongrede daha senelerce beklemesi muhtemel olan «Medeni haklar kanunu» üç gün içinde kabul olundu.

Zenci gençler yağmacılık yapmakla kendilerini haksız düşürüyorlar. Fakat öğrencilerin solculuğu ve zenci dostluğu ile tanınmış bir kolej binasını, beyaz öğrencilerin ateşe verdiklerini bir radyodan duydum, doğrumu bilmem. Doğru ise Avrupa'nın siyah ve sarı ırk dostu azgın öğrencilerine bir ders olur.

Ben bundan sonra da zenci gençlerin, medeni haklar kanunun çıkdı diye rahat duracaklarını zannetmiyorum.

Gelişmiş ve Gelişmemiş Memleketler

BUNDAN bir kaç sene evvel yine bu sütunlarda dünya ticaretinde sanayici milletlerin payının gittikçe yükseldiğine işaret etmiş, ve bu hal devam ettiği süre zengin ülkelerin daha da zenginleşeceğini, fakir ülkelerin ise daha da fakirleşeceğini yazmıştım.

Mart 1968 zarfında Yeni Delhi'de, 132 memleketin 1400 delegesinin iştirak ettiği Dünya Ticaret konferansında bu husus daha açık bir surette meydana çıkmıştır.

Gelişmiş Milletlerin, millî gelirlerinin yüzde bire yakın bir kısmını fakir memleketlere yardım olarak hediye etmiş olmalarına rağmen, son konferansın tarihi olan 1964 senesinden beri gelişmiş ülkeler ihracatının senede 800 milyar lira artmasına mukabil, gelişmemiş ülkeler ihracatı ancak 35 milyar Türk lirası artmıştır.

Bu gibi konferansların havasını gayet iyi tanırım. 1950 senesinde «Singapore» Dünya Ticaret konferansına B.M.FAO teşkilâtının Asya baş iktisatçısı olarak iştirak etmişdim. Orada da aynı teraneler tekrar edilmişti.

Sanayici ülkeler ile aramızdaki açığı kapamak için kemerleri sıkıp durmadan

yatırım yapmak ve üretim vasıtalarını arttırmakdan başka çare yoktur. Bunu başarmak için her vasıtadan ve hattâ yabancı sermayeden istifade etmeye mecburuz. Fakat bu da kâfi değildir. İşçilerimizinde kendi paylarına düşen feragati göstermeleri ve hiç olmazsa millet malı olan devlet sektöründe gündelik avcılığından vaz geçmeleri lâzımdır.

Komünist memleketleri misâl olarak alsınlar.

Komünist iş Kahramanları

HER insan gibi bir işçi de günde 8 ve azami 10 saatten fazla çalışmamalıdır. Çalışır ise sıhhati bozulur.

Oysaki Stalin devrinde Rus radyoları fazla mesai yaparak istihsal rekorları kıran işçileri saatlerce metheder, ve bu radyoları dinleyenleri bıktırır usandırırdı.

Alman «Der Spieğel» mecmuası bu gibi iş kahramanlarının akibeti mevzuunu ele almış ve bir yazı yayınlamıştır. Bu yazıdan bir parçayı ele alıyorum:

Yugoslav banknotlarının üzerinde bir bosnalı müslüman olan Arif Heralic'in resmi vardır. Bu adam arkası arkasına on sekiz sene müddetle Zenica çelikhanesinde fazla mesai yaparak rekor kırmıştır. Ayni gayreti ailesi çerçevesi içinde de göstererek on çocuk yetiştirmiştir.

1968 senesi başında bu zavallı adam zehirli çelikhane gazlarından zehirlenmiş; ciğerleri ve sinirleri harab olmuş; alkolden başka hiç bir şeyden zevk almayan sarhoş bir et yığını haline gelmiş.

Çalışamadığından dolayı çocuk zamları dahil aldığı 410 lira tekaüt maaşı ile bir tek odalı kulübede sefalet içinde yaşıyor ve en küçük çocukları yemek masasının üstünde yatıyormuş.

Zavallı iş kahramanı!.

Gelecek sayıda: **İstanbul Esnafı**

«Selâm Peygamberimiz Efendimiz üzerine olsun. Bismillâhirrahmanirrahiym.»

Fas Kıralı memleketimize geldi.. Genç bir kıral. Kız kardeşi de genç ve güzel; Londra Büyük elçileri.. Bu görünüşe bakarak, uzun süre Batı sömürgesi olmuş, Batıya yakın bu memleketin modernleştiğini sanırsınız.. Şaşırdık aldık doğrusu.

Önce kıral entarisi ve başındaki fesiyle bu sanıyı alt üst etti. Sonra, 6 karısı ve ayrıca cariyeleri de varmış. Hepsini 150 ye yakın maiyetiyle birlikte yanına almış. Şerefine Cumhur Başkanımızın verdiği ziyafette de söze şöyle başlamış :

«Selâm Peygamberimiz Efendimiz üzerine olsun, Bismillâhirrahmanirrahiym.»

Hangi devirde, hangi dünyada yaşıyorsunuz şevketlim?

Bu gidişle sizi selâmını üzerine olsun dediğiniz Peygamberimiz bile kurtaramaz. Fas'a yazık olacak diyemeyiz ama, genç yaşınızda size yazık olacak!..

Vietnam Konusu Kaoki'nin Demeci

BAŞKAN Johnson gelecek seçimlerde adaylığını koymayacakmış! Amerikanlar artık Kuzey Vietnam şehirlerini bombardıman etmeyeceklermiş!

Amerikalılar nihayet üç milyonluk katolik ve Kaotay-Hohohay mezhepleri saliklerine dayanarak memleket çoğunluğunu teşkil eden budistlere dirsek çevirmenin yanlış olduğunu anlamışlar.

Üstün Amerikan atış kudretine rağ-

men başarısızlığa uğrayan Amerikan general Westmorland'ın durumundan bütün Amerikalılar utanıyorlarmış.

Bence bunlardan daha çok mühim bir olay var, o da Güney Vietnam başkan muavini Kaoki'nin demecidir. Kaoki benim bundan 18 sene evvel Kamboç Kralı Norodom Sihanuk ile yaptığım konuşmadan beri inandığım bir şeyi bu sefer açıkça söylemiş ve şöylece konuşmuştur:

«Şundan eminim ki, Kuzey Vietnamlı ırkdaşlarımız Çinlilerden bizim kadar nefret ederler. Beyazlar Fransız olsun, Amerikan olsun, Rus olsun günün birinde gideceklerdir. Çinliler bir kerre gelirlerse bir daha gitmezler.

Çin düşmanlığı bizi Kuzey Vietnam'la anlaşmamıza yardım edecektir. Çin yayılmasını bütün Vietnamlıların durdurmaya hazır olduklarına göre bu kadar kan dökmeye ne mâna vardı?

«O»

Buhran Bizim Kafamızdadır

«Buhran bizim kafamızdadır» — Türkiye 1923 lerden bu yana nereye gideceğini bilmiyen, el yordamiyle kendisine yol aramaya çalışan mutsuz bir memlekettir — Gazi'nin ilim adamlarımıza karşı güvensizliği — 1931 seçimlerinde mebus olmayı çok istemiştim; fakat "gel,, diyen olmadı — Buğday dâvası, Nasreddin Hoca'nın hikâyesine döndü — Serbest Fırka'dan sonra tek değişiklik: Buhran Vergisi — Gazi'nin devlet idaresini İsmet Paşa'ya bırakması — İktisadî Devletçilik kitabıyla bir fikir savaşına nasıl atıldım?

Yazan : **Ahmet Hamdi BAŞAR**

ATATÜRK'LE üç ay seyahat böyle bitti. Gazi'nin emriyle hazırladığım rapor bavulumda, hüzünle Ankara'dan ayrılarak İstanbul'daki işime döndüm.

1930 - 1931 yılları Türkiye için, bu fakir, bu geri memleketin toptan kalkınması için bulunmaz, son derecede mutlu bir tesadüf, bir şanstı.

(1) **Hatıra** serisinin şimdiye kadar çıkan kısımları :

27 Mayıs İhtilâli. Sayı: 1 — 8.

Demokrat Parti Nasıl Kuruldu? Sayı: 9 — 16.

DP İktidarının Baskı ve Dikta Devri. Sayı: 17 — 41.

DP nin İlk İktidar Devri. Sayı: 41—49.

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e. Sayı : 50 — 71.

Vakıa Türkiye son üç asırdır önüne gelen bütün tarihî fırsatları kaçırmış; yüzüne gülen şansları fark etmemiş ve tepip itmiştir. Fakat bu sefer başımızda Gazi gibi tarihimizin en büyük adamı vardı. 1930 dünya buhranı bizim için bir piyango, emsalsiz bir nimetti. Yüzyıllar boyu Türkiye'yi ve bizim gibi geri memleketleri hürriyetten, medeniyetten, refahtan ve insan olarak yaşamak hakkından yoksun bırakmış, ve dolaylı dolaysız yollarla iliklerine kadar sömürmüş olan Batı emperyalizminin dayandığı bütün direkleriyle çökmesiydi bu buhran.. Onlar yıkılıyordu; biz kurtulacaktık. Onlar çökerken biz kurulacaktık.

Oysa ki dünya buhranı patladı diye bizde bir telâş başlamıştı. Batan gemiye sarılmış, biz de batmak istiyorduk. Başlamış kalkınma hareketlerimiz durmuş; her iş yüzüstü bırakılmış; doğan her ümit ışığı sönmüş; hele «şu dünya buhranı geçsin de..» diyen Şarkvari bir tevekkül ve teslimiyet, ruhlarımızı karartmıştı.

Ben Atatürk'ün muayyetinde, İktisat müşaviri olarak üç ay yurdu dolaşırken, makûs taliimizi yenecek çok müstesna bir tarihî fırsat kazandığımız inanciyle, bu karanlığın artık yırtılabileceğini sanmıştım. Konya'da Vali'nin, yapamadığı bir iş için :

«— Ne yapalım Paşam, buhran var» dediği zaman, Gazi'den aldığı cevap şu olmuştu:

«— Buhran sizin kafanızdadır, Vali Bey!»

Bu söz, bir ay önce Dolmabahçe sarayındaki toplantıda buhran için benim kendilerine arzettiğim teşhis ifadesine nekadar benziyordu:

«— Paşam, buhran bizim kafamızdadır!»

Sanayici ve kapitalist memleketlerin içine düştükleri buhran, ekonomi ilminin zaman zaman olacağını söylediği siklik piyasa buhranlarından değildi. Bir medeniyet düzeni yıkılıyordu; dünya değişiyordu. Batı artık dünya efendiliğini kaybediyordu. Artık Doğu esir olmaktan kurtuluyordu. Bu, ne ihtilâllerle, ne top yekûn silâha sarılmakla oluyordu. Kurulu düzen kendi şartları içinde bu sonucu vermişti. Nasıl sonbaharda yapraklar dökülürse, nasıl ilkbaharda Tabiat yeşil örtülere bürünürse; gecenin oluşu, yağmurun yağışı gibi Tabiatın yaptığı bir işti bu.

Emperyalizmin batışını bütün dünyada ilk defa sezen adam Atatürk'tü. Yoksa deli miydi ki silâhsız, takatsiz, herşeyile bitmiş bir milleti ayaklandırıp emperyalizme karşı savaş açsın? Emperyalizmin temellerinden sarsılarak çökmeye mahkûm olduğunu sezen bu Büyük Adam, emsalsiz sezgisiyle keşfettiği tarihin yolunda yürüyerek, Türk milletini muhakkak bir ölümden kurtarmış; bütün sömürülen milletlere de önderlik ederek kurtuluş ışığı serpmişti.

Ama, bundan sonra hangi yola ve nasıl gidilecekti? Türkiye tarihinin ve bünyesinin yarattığı buhrandan nasıl kurtulurdu?

İşte bu iş sezgi ile değil, bilgi ile olurdu. Türkiye'de de bu bilgi yoktu.

EVET, o zaman da söyledim, şimdi de söylüyorum. Türkiye 1923 lerde, 1930 larda, hattâ bunlardan sonra bugünlere kadar korkunç bir cehalet karanlığı içinde nereye gideceğini bilmiyen, el yordamiyle şuraya buraya yaslanarak kendine yol aramaya çalışan mutsuz bir memleketti. Cumhuriyet'ten önceki devirlerde Türkiye'yi din âlimleri batırdı. Cumhuriyet'ten sonra da Üniversitelerde okumuş, Avrupa'da tahsil etmiş, orada gördükleri karşısında aşağılık duyguları altında Garba hayran olmuş, onu her şeyiyle taklit etmeden başka hiçbir yol olamıyacağına inanmış toplum âlimleri batırmıştır. Hukukçusu, iktisatçısı, sosyoloğu, tarihçisi, el ve sözbirliği ederek, yeni Türkiye'nin kurtuluş yolu için Gazi'ye gösterdikleri yön yalnız yalnız şu olmuştur:

«Paşam; fazla yorulmaya, düşünmeye ne hacet? İşte Batı'da herşey yapılmış, hazır, önümüzdedir. Bi-

zim için yalnız seçmek kalıyor. Hangisinde ve nerede en iyisi varsa gidip oradan alıp kullanmaktan başka işimiz yok.. Haydi Paşam, haydi.. Sizin yüksek ve insan üstü iradeniz sayesinde batılaşalım; ileri bir millet olalım.»

Mübalağa etmiyorum; ne ironi ve ne de söz temsili yapmıyorum. Hakikati konuşuyorum. 1924 Teşkilâti Esasiye Kanunu yapılırken, 1926 larda Medenî kanun alınırken, Ceza Kanunları, Ticaret Kanunları ve bütün ana kanunlar yalan yanlış, yangından mal kaçırılırcasına tercüme edilip tümü birden okunmadan konuşulmadan Büyük Millet Meclisinde kabul olunurken, Atatürk İnkilâbının temel direği olan lâiklik tarif ve tatbikatı yapılırken, 1930 da Serbest Fırka çıktığı zaman esen liberalizm havası içinde hürriyet fikirleri konuşulurken, lâfı uzatmıyalım 1930 Dünya buhranı, İkinci Dünya harbi, 1945 çok partili rejime geçiş, nihayet Demokrat Parti ve hattâ 27 Mayısı içine alan ve hâlâ da devam edip giden bütün olaylarda bizim cahil olduğunu bilmiyecek kadar cahil âlimlerimizin, aydınlarımızın gösterdiği yola, hep aynı «armut piş ağzıma düş» gibi Batı'ya yönelmişti.

1930 da Gazi, emir vererek kurdurduğu Serbest Fırka'yı, yine emir vererek kapattıktan sonra, memlekette esmesi kısa sürmüş hürriyet havası sayesinde su üstüne çıkan iztirapların nedenlerini yerinde görmek ve hastalığa teşhis koymak için büyük bir yurt seyahatine çıkmıştı. Üç ay yakınlarında bulunduğum için kesin olarak söyliyebilirim;

onda bizim âlimlerimize karşı çok haklı olarak belirmiş derin bir güvensizlik vardı. Gazi, yine büyük seziş gücü dolayısiyle onların ağızbirliği ederek gösterdikleri yolun çıkmaz olduğunu anlamıştı. Hiç birine, hiçbirinin söylediğine inanmazdı. Sofrasında onlarla alay etmesi, herkesin karşısında iskemleye çıkartarak onlara: «ben cahilim» dedirtmesi, ya da «İktisat nedir?», «Hukuk nedir?» falan gibi sorular sorarak cehaletlerini yüzlerine vurması bundandı. Bu mutlak güvensizliği dolayısiyle 1930 lardan sonra giriştiği Dil ve Tarih devrimlerinde etrafına bu kadro dışında insanlar toplıyarak yeni âlimler yetiştirme denemesine bile girişti.

Tarihin bir devirden ötekine geçtiği zamanlarda yetişen en büyük adamlardan biri olan Gazi, Türkiye'nin kalkınması için bize özgü yolların bulunması gerektiği sezişini besliyecek ve bunu hayatta gerçekleştirecek kendi dışında hiçbir dayanak bulamadı. Serbest Fırkanın su üstüne çıkardığı şikâyet ve iztirapların sebeplerine teşhis koymak maksadiyle yaptığı büyük yurt seyahatinden, edindiğim kanaate göre, hayli ümitsiz dönmüştü. Memlekette nekadar mümkünse okadar çok iş yaparak mesafe almak ve büyük dâvaların çözümünü ilerdeki gelişmelere bırakmak inancı içinde Ankara'ya döndüğünü sanmaktayım.

ANKARA'YA döndükten hemen sonra Meclis, kendi kendini feshetme kararını verdi. Nisan ayı içinde yeni seçimler yapıldı. Gazi'nin bu seçime dolayısiyle millete hitaben yayınladığı beyannamede, Cumhuriyet Halk Fırkasının 6 ilkesi yer almış bulunuyordu. Bu fırka (Cumhuriyetci, Milliyetci, Halkcı, Devletci, Lâik ve İnkilâpcı) idi. Sonra bu ilkelerin, 10 Mayıs 1931 tarihinde toplanan Fırkanın ikinci büyük kongresinde, tarifleri yapılarak Fırka programına kondu. Dördüncü Büyük Millet Meclisi o senenin Mayısı başında toplanmış ve İcra Vekilleri Heyeti Reisi (Başbakan) İsmet Paşa 9 Mayısta hükümet programını okumuştu.

Yeni seçimlerde arkadaşım Memduh Şevket de Mebus olmuş; fakat bana böyle birşey teklif eden olmamıştı. Oysa ki ben, Meclise girmek istiyordum. Bu, benim için bir fedakârlık olacaktı. İstanbul'daki işim beni maddî bakımdan çok tatmin ediyordu. Liman Şirketi Umum Müdürü olarak elime ayda 1000 liraya yakın para geçiyordu. Mebus olursam bunun üçte birini bile alamıyacaktım. Fakat «gel» deselerdi, bir an tereddüt etmeden kabul edebilirdim. Seçim sırasında Fırkaya resmen müracaat ederek adaylığımı bile koydum. Tabii cevap dahi vermediler.

Sonsuz bir üzüntü içindeydim. Buna üzüntü demek bile az; buhran içindeydim. Olan olmuştu: Dünya buhranı, bizim buhranımız falan derken asıl ben buhrana yakalanmıştım.

Buğday meselesi içimi kurt gibi yiyip duruyordu. Her şeyi bir yana bıraksak bile, buğdayı bu felâketli halden kurtarmalıydık. Buğdayın kilosu 3 kuruşa düşüp ekmek ucuzladı diye sevinenleri ve bunların başında Recep Beyi hatırladıkça, kabıma sığamıyor; herşeyi göze alarak gerekirse sokaklara düşüp haykırmak istiyen bir ruh haleti içinde bunalıyordum. Tabii ben ,bütün meselelerimizi buğday işiyle olur biter demiyordum.

Ama bir yerde yangın çıkarsa herşey bırakılır; önce yangın söndürülür. Bence memlekette müthiş bir yangın vardı; bunu bütün gücümüzü kullanarak söndürmeliydik. Ondan sonra başka işlere başlıyabilirdik.

10 Mayısta Fırka Büyük Kongresinde bulunsaydım da bu dâvayı anlatsaydım, ne güzel olurdu!.. Fakat Mebus değildim ve bir yerden de deleğe seçilip gitmenin imkânı yoktu.

BUĞDAY dâvasını benimle beraber savunmuş olan arkadaşım Memduh Şevket Mebustu, ve bu sıfatla Fırka Büyük Kongresinde bulunuyordu. Ona uzun bir mektup yazarak bu işi kongrede savunmasını istedim. Ne yazdığımı şimdi bilmiyorum. Çünkü mektubum kopyasızmış. Belki de eski harflerle yazdım.

Ondan aldığım cevap bakınız nekadar şaşırtıcı bir şeydi. Memduh Şevket'in mektubu, aynen şöyledir:

Ankara, 18.V.1931

HAMDİ BEYEFENDİYE

Aziz kardeşim;

Kongre kâğıtlarına mektup yazmak pek şık değilse de milli tasarrufa uygundur. Eğer şimdi bir de mektup kâğıdı ararsam bir gün de mektubum bunun için geç kalacak, kusura bakmayınız.

Buğday fiyatları buhranı meselesi bu kongrede de hayli müzakere ve münakaşaya sebep oldu. Birkaç takrir verildi. Programa bir madde ilâvesi, hiç olmazsa bir fıkra ilâvesi istendi. Neticede fırka umumî kâtibi Recep beyin teklifi üzerine, bu iş için verilen takrirlerin, kongrenin diğer temennileri ile birlikte hükûmete arzedilmek üzere lâyiha encümenine havalesi ile iktifa olundu.

Bir gün sonra, takrir verenlerden İstanbul mebusu Sadettin bey söz alarak, İk-

tisat Vekili Şeref beyin lâyiha encümeninde verdiği izahata teşekkür etti, ancak izahatın neden ibaret olduğunu söylemedi. Ben Şeref beyi bulup, buğday fiyatları buhranı hakkında fikri ne olduğunu sordum. İzahat verdi: «Bu mesele bugün artık beynelmilel ve tamamen ilmî bir safhaya girmiştir; dedi. Avrupada toplanan kongrelerde âza bulunduruyoruz. Bugün bile Tevfik Rüştü bey Cenevrededir. Sonra beynelmilel ziraî kredi meselesi var. Buradan bizim de istifade etmemiz lâzım. Olmazsa banka ziraî bir ikraz yapar..»

İstikraz ile gelecek para ne olacak diye sordum, cevap verdi: «Evvelâ köylüyü kap kacak ile techiz etmeli, köylünün elinde kap kacak yoktur; sonra kredi vermeli ve nihayet rasyonel ziraata alıştırmalı!»

Bu "kap kacak" sözünü ya o yanlış söyledi; yahut ben anlıyamadım. Bu söz kalabalık içinde, ayakta geçtiği için tavzihine de imkân olmadı. Bu ya yanlış bir şeydir, yahut yepyeni bir fikir ki ben hiç işitmemiştim.

Burada fırka ve hükûmet mahfillerinde bu buğday meselesine, hemen tedbir alınması iktiza eder bir mesele olarak bakılmıyor, "Buhran umumîdir, kredi bulmak lâzımdır, elbette hükûmet bazı şeyler düşünecek, ihtimal önümüzdeki sene buğday fiyatlarını tutmak için tedbir arayacağız, bizde köylünün vergileri ağır değildir; Yunanistanda vergiler iki misli fazladır." gibi sözler duyuluyor.

Sizin yazdıklarınız doğrudur, düşündüklerinizi söylemek bir borçtur. Ancak bana öyle geliyor ki siz bu borcu ifa ettiniz. Sizin fikrinizi, gerek liderlerimizin, gerek fırka umumî kâtibinin bilmediklerine veya unutmuş olduklarına ihtimal verilemez. Şu halde bu fikirleri kabul ve tatbik etmek zamanı gelmediğine hükmetmek iktiza eder sanırım.

Bu böyle olmakla beraber, sizce müdafaa edilen tezi ve ona esas olan görüşü bir defa daha şifahen veya tahriren bildirmekte hiçbir ciddî mahzur olmıyacağı meydandadır.

Zannederim ki şu birkaç gün içinde yalnız birkaç gün kalmak üzere, fırka umumî kâtibi Recep bey İstanbula giderler. Orada görüşülerek ağızdan da mesele sorulabilir.

Belki, ümit hilâfına iyi bir netice alınır.

Eğer bir fırsat çıkarsa, bu günlerde, ben de bir İstanbul ziyareti yapmak niyetindeyim. Size Meclis hayat ve hikâyelerini anlatırım.

Birkaç gün içinde Meclise o kadar alıştım ki kendimi yıllanmış mebuslardan farkedemiyorum. Birlikte bulunduğumuzu isterdim. Yalnız şurasını da ilâve etmelidir ki Mecliste muvaffakiyet için, insanın sesi biraz gür ve sözü biraz dik olmalı. Ben yanlış bir şey söylememek için, çok defa susan bir adamım. Bu sebeple muvaffakiyetim yoktur.

Uzun yazdım, ama kabahat bende değil. Bu yeni yazı çok yer tutuyor. Yoksa sözüm yazım kadar uzun değildir sanıyorum.

Arzı hürmet eder, gözlerinizden öperim kardeşim.

MEMDUH ŞEVKET

BU vesikaya şimdi hiç bir şey eklemeğe lüzum görmüyorum. Zamanın âlim ve profesör iktisat vekilinin sözlerine bakınız: "Türkiye'de buğday işine ne çare bulacağız?" diyorsunuz; bu işin beynelmilel sahada halledileceği, Cenevre'de Tevfik Rüştü beyin uğraştığı, beynelmilel bir ziraat kredi meselesinden istifade edilerek köylüye kap kacak verileceği, sonra kredi açılacağı, sonra da rasyonel ziraat yapılacağı yolunda öyle bir fikir beyan ediyor ki... İnsanın ister istemez Nasreddin Hoca'nın meşhur pamuk hikâyesi aklına geliyor. Gülmeli mi, ağlamalı mı? Anlaşılan profesör iktisat vekilinin kongre encümeninde verdiği izahat da bu!..

Bu mektubu aldıktan sonra hayretim büsbütün arttı. Kongreye davet edilmemi, fikirlerimi dinlemelerini telgrafla Gazi'den, İsmet Paşa'dan rica etmeği düşündüm. Ne faydası var? Yanlarında iken beni dinlemediler; şimdi nasıl dinletebilirdim?

Recep bey İstanbul'a gelince kendisini görmek, Ona bir daha başvurup dâvayı anlatmaya çalışmak ne fayda verir?

Yapabileceğim tek şey kalmıştı: fikirlerimi matbuat hürriyetine dayanarak neşretmek!. Yazı mücadeleme sahifelerini açacak bir gazete bulmak güçtü. Sonra ele aldığım meseleleri topluca ortaya atmak için

gazete uygun bir vasıta da değildi. Kitaplarla fikirlerimi yaymağa karar verdim.

Hazırladığım raporu, bütün uğraşmalarıma rağmen, Gazi'ye arzedememiştim. Bu raporda tetkik edilen başlıca iki meseleyi —buğday ve vergi meselesini— hemen ele almak lüzumuna inanmıştım. Onun için, özellikle bu meseleleri ortaya atan ve "İktisadî Devletçilik - Birinci Cilt" ismi ile adlanan kitabımı, gece gündüz çalışarak, hazırladım. 14 Haziran 1931 tarihini taşıyan şu mektupla Recep bey vasıtasiyle Gazi'ye kitabımın basılmasından önce makine ile yazılmış bir nüshasını sundum :

İstanbul, 14 Haziran 1931

RECEP BEYEFENDİ HAZRETLERİNE

C. H. P. Umumî Kâtibi — Ankara

Pek Muhterem Efendim;

Büyük Reisimizin emir ve irşatları ile hazırladığım iktisadî notların, bendenizce müstacel gördüğüm kısımları "İktisadî Devletçilik" namı altında tahririne başladığım âcizane eserin birinci cildini teşkil etmektedir. Bu kısım hazırlanmış, makine ile yazılarak bir nüshası ilişik olarak sunulmuştur. Bu cildin muhteviyatı şudur:

İktisadî buhran ve sebepleri,
İktisadî devletçilik ve mevzuları,
Buğday siyaseti,
Vergi siyaseti.

Bu mevzular üzerindeki tahlillerde orijinal bazı fikirler bulunacağını tahmin etmekteyim. Bendenizin kanaatınca, iktisadî buhranın sebebi hariçten değil, içimizden gelmektedir, ve Türkiye'deki iktisadî buhran, dünya ile alâkadar olmayan, kendimize ait ve binaenaleyh izalesi elimizde olan sebeplerden neş'et etmektedir.

Mevzuubahis eserde müdafaaya çalışılan mühim noktai nazarlar, "İktisadî Devletçilik mevzuu ve prensipleri" etrafındaki tahlillerde hülâsa olunmuştur. Bu prensipler, Büyük Reisimizin ve fırkamızın esas umdelerinin bir nevi ideolojisi gibi mütalâaya müsaittir.

Kitabın bu iki bahis haricinde kalan (buğday siyaseti), (vergi siyaseti) kısımları, bugün için derhal nazarı dikkate alınmağa lâyık mevzular olduğu için iktisadî devletçiliğin bu iki mevzudaki tatbikî programı izah olunmuştur. (Buğday siyaseti) bahsine bendeniz fevkalâde ehemmiyet vermekteyim. Bilmünasebe zatı devletinize arzettiğim veçhile Türkiye'de geçen sene başlamış büyük bir buhran vardır. 1929 senesine nazaran 1930 senesinin paraya, haricî ticarete ve sair maddî ve istatistikî vaziyetlere göre daha müsait olmasına rağmen, iktisadî sıkıntı ve buhran daha fazladır. Bunun yegâne sebebi ise buğdaydır. (Buğday siyaseti) Türkiye'de her türlü meselelerin başındadır, ve memleketi kurtarmak için evvelâ bu işten başlamak lâzımdır. Bu kanaat, bendenizde sabit bir fikir haline gelmiştir. Âcizane tetkikatım ile, rakamlarla, nihayet müsbet ve kat'î mahiyette tekliflerle bu bahisteki noktai nazarlarımı arz ve izaha âmadeyim. (Buğday siyaseti) mevzuunu derhal tatbiki kabil olan bir teşkilât projesi ile amelî bir şekle sokmağa çalıştım, ve bu mevzuu her şekilde münakaşa ve müdafaadan azamî zevk duyacağım.

(Vergi siyaesti) bahsine gelince, iktisadî devletçilik programında başlıca bir mevzudur, ve arz ve iddia ettiğim gibi icabında (doğrudan doğruya alınan bütün vergileri kaldırmak) ve maliye işlerini çok basitleştirmek şartiyle bütçemizi 200 milyon liradan aşağı düşürmemek imkânı vardır; ve bu imkân yine hesaplara ve müsbet ve kat'î tekliflere müstenit olarak (Vergi siyaseti) bahsinde izah olunmuştur.

Tabedilmek üzere olan nâçiz eserimin, bugün için inkılâbımızın aziz şefleri başta olduğu halde bütün milleti alâkadar eden mevzulara temas etmesi dolayısiyle büyük Reisimiz Gazi hazretlerine şimdiden müsveddelerini arz ve takdim için lütufkâr müsaadenizi istirham ediyorum. Ayni zamanda eserim hakkında kendilerine şifahen maruzatta bulunmak şerefini umuyorum. Ankara'dan avdet ederken lütuf buyurulmuş olan tezkerede nâçiz raporumun Reisi umumimiz hazretleri tarafından lütfen dinlenmek şerefine mazhar olacağı ve intizar etmem lüzumu emir ve iş'ar buyurulmuştu. Bugün için bulunduğumuz sıkıntılı meselelerin tetkik ve halli zamanında bu hususta tekrar emir almağı doğru mütalâa ettim.

Tasdiimden dolayı affımı istirham ve emri devletlerine intizar vesilesile en de-

rin ve hürmetkâr hislerimi arz ve teyit eylerim efendim hazretleri.

İstanbul Liman Şirketi
Umum Müdürü
AHMET HAMDİ

MEKTUBUMA cevap beklemiyordum. Ama, Gazi'nin emri üzerine kendilerine sunmak için hazırladığım rapordan bir kısmını kitap halinde bastıracağımı haber vermek istiyordum. Yani benimkisi bir formalite.

Recep Bey, yolladığım kitap müsveddesini Gazi'ye verdi mi? Kendisi okudu mu? Ne oldu? Tabii bunların hepsi bence meçhul.. Zaten kitabım baskıdaydı. İki hafta sonra bitti. Gazi de İsmet Paşa ile beraber Yalova'daydılar. Henüz satışa çıkmadan iki nüshayı yanıma alarak Yalova'ya gittim. Birini Gazi'nin Başyaverine, ötekini de İsmet Paşa'nın Özel Kalem Müdürüne bıraktım.

O zaman henüz Termal yapılmamıştı. Yukarda Büyük Otelde bir geceliğine misafir kalmıştım. Otelin lokantasında akşam yemeğini yerken telefona çağırdılar. Gazi, benim sofraya gelmemi emrediyordu. Tabii yemeği bırakarak köşke gittim, ve hemen sofraya alındım.

Gazi bana eskisi gibi çok sıcak muamele ediyordu. Bastırdığım ki-

8 Nisan 1968 Pazartesi günü Galatasaray Yüksek İktisat ve Ticaret Okulunda Mobil Şirketleri İdare Meclisi âzası Bay Şerafettin Eranıl tarafından «PETROL VE ENERJİ İHTİYACINI KARŞILAMADAKİ ROLÜ» konulu bir konferans verilmiştir.

Konferansın ana hatları aşağıdaki hususları kapsamaktaydı :

— Dünya petrol sanayiinin özellikleri

— İstikbale bakış

— Enerji kaynaklarının, bu arada petrol enerjisiyle nükleer enerjinin mukayesesi

— Türkiye'de petrol sanayiinin durumu.

tabın ilk nüshasını kendilerine sunmak için geldiğimi söyledim :

«— Aldım, dediler; okuyup istifade edeceğiz.» Fakat bütün gece bunun üzerinde hiç durmadılar.

Bir yıl önce yine bugünlerde, yine Yalova'da memleketin uçuruma doğru gittiği sözleri edilmiş, ve Gazi'nin değer verdiği eski arkadaşı Fethi Beyin bir fırka (parti) kurarak demokratik yollarla mücadeleye girişmesi kararlaştırılmıştı. Serbest Fırkanın çıkmasiyle yurdun her tarafından acı acı sesler işitilmiş ve hürriyet havası esip giderse çok şeyin değişeceği anlaşılmıştı.

Sonra Gazi, bu Fırkayı feshettirdi ve halkın şikâyet ve iztirabına çareler aramak üzere yanına memleketin en mütehassıs sanılan insanlarını alarak yurdun büyük kısmını dolaştı. Üç ay sonra Ankara'ya dönünce ne değişti?

Yalnız Büyük Millet Meclisinin bazı üyeleri.. Bir de hem buhrandan, hem de vergilerin ağırlığından şikâyet eden halka «Buhran vergisi» adile yeni bir yük daha yükletildi. Serbest Fırka tecrübesinden alınan ders, daha doğrusu Gazi'nin aldığı ders, çok partili demokrasinin bize uymıyacağı, sözün ayağa düşmesinin felâket olduğunu, tutulan yolun bir kader çizgisi gibi değiştirilemiyeceği ve her şeyin oluruna bırakılması gerektiğinden ibaret kaldı.

Böyle bir sonuç, aynı zamanda İsmet Paşa'nın ikinci adam olmaktan çıkarak, memleket idaresinde tek adam olmaya doğru yönelmesinin de başlangıcı olmuştu. Gazi, bu tecrübeden sonra, İsmet Paşa'nın gittikçe koyulaşan memur devletciliği ile İş Bankası etrafında toplanan Celâl Bayar özelciliği arasındaki mücadelede bile tarafsız kaldı.

Daha sonra derinliğine işleyeceğimiz bu bahse şimdi değinmemizin nedeni, sadece 1931 lerden sonra, Gazi'nin çok partili demokrasiden vazgeçmesine karşılık, devlet idaresinde demokrasi anlayışına bağlı kalmış bulunduğunu belirtmektir. Gazi, hükümet işlerine müdahale etmiyor ve Başbakan İnönü'yü bu konudaki kararlarında ve hareketlerinde serbest bırakıyordu. Devlet idaresinde demokratik anlayışa bağlandığının bir örneği de tek partili Mecliste muhalif ve tarafsız Milletvekillerinin de bulunabilmesi için 1931 seçimlerinde bütün seçim dairelerinde partinin eksik aday göstererek Büyük Millet Meclisinde yüzde 20 oranında üyeliklerin muhalifler ve bağımsızlar tarafından doldurulması kararıdır. Vakıa bu teşebbüs pek başarılı sonuç vermedi; fakat Mecliste Halk Fırkası Mebusları arasında merhum Ali Rıza Tarhan Beyin Başkanlığında bir müstakil grup kurulmasına yol açtı. Parti içi demokrasinin bundan sonra hayli geliştiği, hükümetin daha sert ve etkili bir kontrol altına konduğu söylenir, ama, ben buna pek ihtimal ve imkân vermemekteyim.

GAZİ'NİN devlet idaresini İsmet Paşa'ya bırakıp yüksek ve emsâlsiz gücünü milleti millet yapmak için daha önemli gördüğü tarih ve dil devrim çalışmalarına harcaması, hiçbir suretle tenkit edilemez. Gazi, kendi kırılmaz gücünü kullanarak adam yaratmaya hiç bir zaman gitmedi. Bir kere düzenin, devrimci bir disiplin altında yürütülebileceğine inanılınca, bu ortam içinde hükümetin ve partinin başına geçecek ikinci ada-

mın İsmet Paşa olmasını normâl karşılamak gerekir. İsmet Paşa'nın karşısına politikada Fethi Bey, devletçilikte Celâl Bayar çıktı ama, onlara yalnız serbestçe, medenî ölçüleraltında, devrim disiplini kurallarına uygun mücadele için fırsat verdi. Yoksa 1930 da Gazi İsmet Paşayı bırakarak Başbakanlığa Fethi Beyi getiremez miydi? Celâl Beyin İktisat vekili olduğu zamanlarda kabine içinde İsmet Paşa ile mücadele edebilmesine yardım etti ama, son zamana kadar Celâl Bayar'ı Onun yerine Başbakan yapmadı. Bayar'ın sonunda Başbakan olmasını gerektiren olaylar ve durum üzerinde sırası gelince şahsî görüşümü açıklıyacağım. Bu, bardağı taşıran son damla mıdır? Sofrada sık sık: «—Şurada şu rakıyı huzurla içiyorsak bu İsmet Paşa'nın sayesindedir» diyecek kadar takdir ettiği bir inkilâp arkadaşını feda etmesi için Gazi'de ruhî bir değişiklik mi olmuştur? Yoksa, bunu dememesine rağmen, Onda İsmet Paşa'dan kurtulmayı zorlıyan bir şuur altı duygu mu yaşamaktaydı? Bunların da, bana göre, tahlilini ilerde yapmaya çalışacağım.

1931 yılı Temmuzunun başlarında Yalova'da Gazi'nin sofrasında, 1930 Temmuzunda estirilen telâşlı ve kötümser havadan eser kalmamıştı. Sanki bu bir sene içinde herşey düzelmiş; kötülükler ortadan kalkmış ve doğru yol bulunmuştu. Şunu da hemen belirteyim ki 1930 da Serbest Fırkanın kurulmasına yol açan kötümser havanın estiği sıralarda dahi Gazi'nin hiç değişmediğini, ancak söylenenler karşısında bir denemeye girişmeyi zararlı bulmadığını sanmaktayım. Benim burada «eski kötümserlikten eser kalmamış» derken dilimin ucunda olan başkalarıdır; Gazi değildir.

Sofrada huzuru mutad zevat dışında kimlerin bulunduğunu şimdi pek hatırlıyamıyorum. Sabaha kadar içildi, yendi, şakalaşıldı. Zeybek oynandı. Ama hiç bir ciddi meselenin konuşulmadığını iyice hatırlıyorum. Çünkü ben böyle bir konuşma olsaydı, fırsat bulup lâfa karışacaktım. Gazi benim lâf etmemden ise, zeybek talimi yapmamı daha uygun buldu. Muhafız alayı erlerinden Egeli zeybekler bana da hayli ders verdiler.

Yalova gecesi bozuk sinirlerime düzeltici bir etki yapmadı. Ertesi günü akşamı vapurla İstanbul'a dönerken güvertede Falih Rıfkı beyle konuştum. O da dün gece sofradaydı. Ballandıra ballandıra dâvamdan bahsetmeye başladım. Canı sıkılmıştı. Beni dinlemiyordu bile.. Akıl hocalığına kalkmış bir haddini bilmezdim ben.. Hakkı vardı!.

Fakat kitabımın satışa çıkışından, yayılışından sonra durumum değişti. Tutulduğum ruhî hastalıktan kurtulmuş gibiydim. Bir boşanma oldu. Aylarca kendi kendimi meğer ne

korkunç bir psikolojik baskı altında tutuyormuşum!.. Gazetelerde kitabımı öven kadar yeren yazılar da çıktı. İsterlerse sövsünler; kitabımdan bahsetsinler, bu bana fazlasiyle yetişirdi.

Ogünlerde birçok mektuplar da almaktaydım. Bunların arasında Burhan Belge imzasını taşıyan bir tanesi, Ankara'da birkaç arkadaşın aynı fikirleri savunma ve yayma çalışmalarına giriştiklerinden bahsediyordu. Bu vesile ile Burhan Belge'yi, sonra Kadrocu Şevket Süreyya ve arkadaşlarını tanımış oldum.

Gelecek Yazı

İktisadî Devletçilik Dâvası

———o———

(Barış : 45)

makina-takım MTE endüstrisi

makina-takım endüstrisi A. Ş.

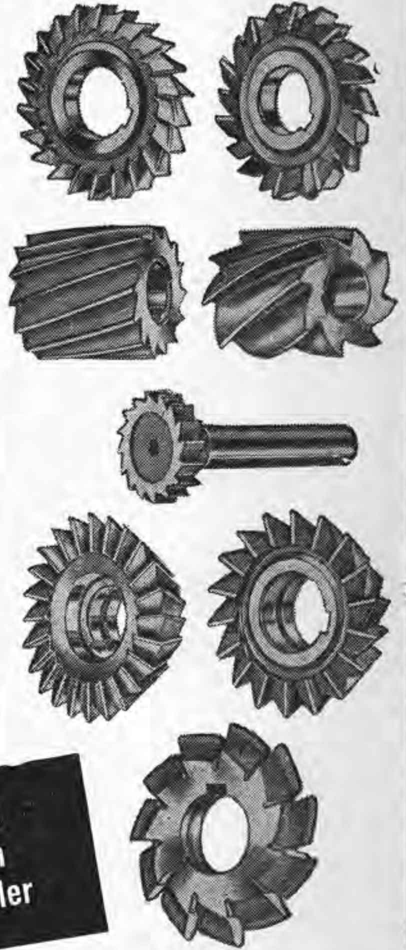
UHB UDDEHOLM — MARTIN MILLER — May

MAY patenti ile hava ve takım çeliği kalitesinde her nevi MATKAP UÇLARI, MARTIN MILLER (Avusturya), UDDEHOLM, SANDVIK (İsveç) ŞERİT, EL ve MAKİNA TESTERELERİ, TORNA KALEMLERİ imalâtına ilâveten şimdi tevsi tesisleri ile

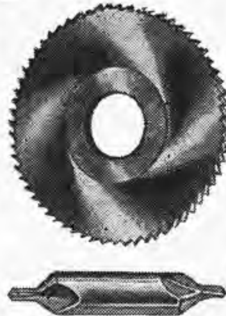
EL KILAVUZLARI
(Metrik ve Whit Worth)
MAKİNA KILAVUZLARI
PAFTALAR (Metrik ve Whit Worth)
KONİK RAYBALAR
EL RAYBALARI
MAKİNA RAYBALARI
PARMAK FREZELERİ
DELİK FREZELERİ
KANAL FREZELERİ
AÇILI ALIN FREZELERİ
PRİZMA FREZELERİ
YARIK FREZELERİ
VALS FREZELERİ
AÇI FREZELERİ
MODÜL FREZELERİ
PUNTA MATKAPLARI
FREZE TESTERELERİ

ile DİĞER ÖZEL KESİCİ TAKIMLARIN memleket ihtiyacının tamamına cevap verebilecek kapasitede

seri imalâtına geçtiğini arzeder, müşterilerinin değerli siparişlerini bekler

Makina-Takım Endüstrisi A. Ş.

(Gebze - Çayırova)

Genel Distribütörü:

Metal Ticaret T.A.Ş.

Tünel Caddesi 18, Transtürk Han, Karaköy, İstanbul
Tel.: 49 51 10, Telg.: METURAŞ - İstanbul

Ankara Mağazası:
Çankırı Caddesi 15/A, Tel.: 11 09 82

İzmir Satış Yeri:
Olgu Teknik Ticaret Koll. Şti.
Cumhuriyet Bulvarı 84, İzmir, Tel.: 22 452

(Barış : 40)